

Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen kohtaamisessa

Kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstölle suunnattu
opas

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Sairaanhoitaja (AMK)

Kevät 2025

Iida-Minttu Heinonen

Sairaanhoidaja (AMK)

Tekijä Iida-Minttu Heinonen

Työn nimi Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen kohtaamisessa

Ohjaaja Merja Vanhanen

Tiivistelmä

Vuosi 2025

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opas kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioimisesta kohtaamisessa kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstölle. Tavoitteena oli lisätä kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstön tietoa kehitysvammaisen henkilön emotionaalista kehityksestä ja kuinka se vaikuttaa vuorovaikutustilanteissa. Opinnäytetyötä ohjasi tutkimuskysymykset, jotka olivat Mitä kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys tarkoittaa? Miten kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys vaikuttaa vuorovaikutus- ja ohjaustilanteisiin sekä millainen opas palvelee kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä?

Kun emotionaalisen kehitysvaiheen tyypilliset emotionaaliset tarpeet jätetään huomioimatta, voi se aiheuttaa turhautumista yksilölle itselleen sekä häntä ohjaavalle henkilölle. Jos kehitykselliset perustarpeet jäävät huomaamatta ja täyttämättä voi yksilö herkästi turvautua niihin käyttäytymisen tapoihin, jotka ovat siinä kehitysvaiheessa olevalle henkilölle mahdollisia. Henkilö saattaa esimerkiksi kirkua, vahingoittaa itseään, vaatia jatkuvasti huomiota tai käyttäytyä sanallisesti tai fyysisesti haastavasti vain sen vuoksi, että hänen perustarpeensa tulisi tyydytetyksi. Tämä voi johtaa kehitysvammaista ohjaavan henkilön turhautumiseen, jos hän ei tiedä, mitä emotionaalisia tarpeita kehitysvammaisella on. Kehitysvammaisen emotionaalisen kehitysvaiheen ymmärtäminen auttaa ohjaajia ymmärtämään, kuinka kehitysvammaisen kokee asioita sisäisesti sekä mitkä ovat hänen ensisijaiset tarpeensa. Tämän avulla vuorovaikutuksesta voi tulla miellyttävämpää puolin ja toisin.

Työ toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, jonka perustana olivat erilaiset tieteelliset tutkimukset sekä niiden tulokset. Teoriatietoa etsittiin myös hoitotyön kirjallisuudesta ja luotettavista ajantasaisista tutkittuun tietoon perustuvista lähteistä.

Opas tehtiin opinnäytetyössä käsiteltävien tietojen sekä lähteiden perusteella. Oppaan tarkoituksena oli lisätä tietoa emotionaalisen kehityksen vaikutuksesta aikuisen kehitysvammaisen kohtaamisessa, erityisesti haastavissa tilanteissa. Opas käsittelee myös lyhyesti haastavaa käytöstä ja mahdollisia rajoitustoimenpiteitä kehitysvammatyössä sekä millainen on hyvä opas. Valmiin oppaan sisällössä tarkasteltiin yleisesti kehitysvammaisuutta, emotionaalista kehitystä sekä emotionaalisen kehityksen vaiheteoriaa. Lisäksi oppaassa käsitellään lyhyesti mahdolliset syyt kehitysvammaisen haastavaan käytökseen sekä kuinka kehitysvammaisen tulisi kohdata ajatuksella, mikä perustarpeen puutos käytöksen taustalla mahdollisesti voisi olla ja miten siihen tulisi reagoida, jotta kehitysvammaisen kokisi olonsa turvalliseksi.

Avainsanat Emotionaalinen kehitys, kehitysvammaisuus, vuorovaikutus, kohtaaminen, emotionaalisen kehityksen vaiheteoria, SEO-R2

Sivut 32 sivua ja liitteitä 7 sivua

Degree Programme in Nursing	Abstract
Author Iida-Minttu Heinonen	Year 2025
Subject Taking emotional development into consideration when interacting with a person with an intellectual disability	
Supervisor Merja Vanhanen	

The purpose of this thesis was to produce a guide on how to consider the emotional development of people with developmental disabilities in encounters with the staff of a residential unit for people with developmental disabilities. And to increase the knowledge of the staff of a residential unit of people with developmental disabilities about the emotional development and how it affects interaction situations. The thesis was guided by the research questions, which were What does emotional development mean? How does emotional development affect interaction and guidance situations and what kind of guide serves the staff of a residential unit for people with developmental disabilities?

Ignoring the typical emotional needs can cause frustration for the individual himself and for the person guiding him. The individual can easily resort to those behaviors that are possible for a person at that stage of development. For example, a person may scream, harm themselves, constantly demand attention, or behave verbally or physically challengingly just to have their basic needs met. This can lead to frustration for the person supervising the person with intellectual disabilities if they do not know what emotional needs the person with intellectual disabilities has. Understanding the emotional development stage helps the supervisors understand how the person with intellectual disabilities experiences things internally and what their primary needs are. This can help the interaction become more pleasant for both parties.

The work was conducted as a functional thesis, which was based on various scientific studies. Theoretical information was also sought from nursing literature and reliable, up-to-date sources based on researched information.

The purpose of the guide was to increase knowledge about the impact of emotional development when encountering an adult with intellectual disabilities, especially in challenging situations. The guide also briefly discusses challenging behavior and possible restrictive measures in working with people with intellectual disabilities, and what a good guide is like. The completed guide generally examined intellectual disabilities, emotional development, and the stage theory of emotional development. In addition, the guide briefly discusses possible reasons for challenging behavior in people with intellectual disabilities and how people with intellectual disabilities should be approached with an idea of what basic need deficiency could possibly be behind the behavior and how to react to it so that people with intellectual disabilities feel safe.

Keywords Emotional development, intellectual disability, interaction, encounter, stages of emotional development theory, SEO-R2

Pages 32 pages and appendices 7 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	3
3	Kehitysvammaisuus	3
3.1	Kehitysvammaisuuden luokittelu ja diagnostiikka	4
3.2	Fragiili X & Downin oireyhtymä	5
3.3	Autismi ja kehitysvammaisuus	5
4	Emotionaalinen kehitys	6
4.1	Kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys	6
4.2	Emotionaalisen kehityksen vaiheteoria	7
4.3	Emotionaalisen kehityksen vaiheet	9
5	Kehitysvammaisen haastava käytös ja rajoitustoimenpiteet	11
5.1	Kehitysvammaisen mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	12
5.2	Haastava käytös	13
5.3	Sallitut rajoitustoimenpiteet	14
6	Vuorovaikutus ja kohtaaminen	15
6.1	Vuorovaikutustaitojen kehittyminen	16
6.2	Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen vuorovaikutus- ja ohjaustilanteissa	17
6.3	Yksilöllinen kohtaaminen	18
7	Millainen opas palvelee kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä?	19
7.1	Millainen on hyvä opas?	20
7.2	Opas työvälineenä	21
8	Toiminnallinen opinnäytetyö	21
8.1	Suunnitteluvaihe	22
8.2	Toteutusvaihe	22
8.3	Työn kuvaus ja toteutus	24
9	Pohdinta	25
9.1	Luotettavuus ja eettisyys	25
9.2	Kestävä kehitys	26
9.3	Johtopäätökset	26
	Lähteet	28

Kuvat ja taulukot

Taulukko. 1 Emotionaalisen kehityksen viisi tasoa sekä niihin liittyvät apukysymykset SEO-R2 käsikirja 7

Liitteet

- Liite 1. Aineistonhallintasuunnitelma
- Liite 2. SEO-R2-käsikirja
- Liite 3. Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen kohtaamisessa

1 Johdanto

Kehitysvammaisuus luokitellaan Maailman terveysjärjestön WHO:n tautiluokituksen mukaan (Kaski, ym., s. 16) lievään, keskivaikeaan, vaikeaan sekä syvään kehitysvammaisuuteen. Väestöstä noin 1 % on kehitysvammaisia henkilöitä. Näistä 70 % on lievästi, 20 % keskivaikeasti sekä 10 % vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisia. (Åberg, 2021a) Älylliset kehitysvammat (IDD) sekä autismi ovat kehityshäiriöitä, jotka voivat osaltaan vaikuttaa emotionaalisen kehityksen heikkenemiseen. (Böhm ym., 2020).

Hollantilainen psykiatri Anton Dosèn on kehittänyt vaiheteorian emotionaalisesta kehityksestä, jonka tarkoituksena on auttaa kehitysvamma-alalla työskenteleviä työntekijöitä ymmärtämään paremmin kehitysvammaisia sekä millaista tukea ja ohjausta heidän asiakkaansa tarvitsevat. Tämä on erityisen tärkeää haastavasti käyttäytyvien asiakkaiden kohdalla, sillä tilanteen kokonaisvaltainen ymmärtäminen selkeyttää tuen tarvetta sekä vähentää psykiatrisia ongelmia, että mahdollisesti rajoitustoimenpiteiden käyttöä. (Vernerinet, 2024) Kehitysvammaisten arviointi painottuu pitkälti kognition tutkimiseen. Tunne-elämän ja persoonallisuuden arviointi on perustunut lähinnä läheisten henkilöiden haastatteluihin ja käyttäytymisen havainnointiin. Kehitys kuitenkin kulkee kehitysvammaisilla tavanomaisten vaiheiden kautta, mutta kehitysvaiheen kesto voi olla poikkeava. Kehitysvammainen ei myöskään yleensä saavuta kaikkia kehityksen vaiheita. Kehityopsykologinen näkökulma yhdistää kognitiivisen, sosiaalisen ja tunne-elämän kehityksen toisiinsa. Tämä puolestaan tuo uudenlaista näkökulmaa haastavaan käytökseen. Emotionaalisen kehityksen arviointia voidaan soveltaa, kun arvioidaan psykiatrisen aiheellisuutta. Kun käyttäytymistä tarkastellaan ongelmien taustalla olevien syiden kautta, voidaan hoito ja tukikeinot järjestää niin, että ne tukevat näitä ongelmia ja tämän kautta pyritään välttämään perusteetonta psykiatrisen käytön käyttöä. (Koskentausta ym., 2021)

Emotionaalinen kehitys ei kulje kognitiivisen kehityksen kanssa samassa suhteessa, ja tämän huomasi myös Dosèn työskennellessään lastenpsykiatrina kehitysvammaisten lasten kanssa, joilla esiintyi häiriökäyttäytymistä sekä muita psyykkisiä ongelmia. Sen vuoksi emotionaalisen kehityksen ymmärtäminen ja huomioiminen voi ennaltaehkäistä haastavaa käyttäytymistä sekä lisätä kehitysvammaisten elämänlaatua, kun heidät kohdataan kehitystasonsa mukaisesti. (Kehitysvammaliitto, 2021) Emotionaalisen kehitysvaiheen tyypillisten emotionaalisten tarpeiden huomioiminen auttaa parantamaan vuorovaikutusta kehitysvammaisen sekä ohjaajan välillä. (Sappok ym., 2023, s. 123) Kehitysvammaisen aikuisen hyväksyminen aikuisena, jonka tarpeet voivat vastata huomattavasti nuoremman

henkilön emotionaalisia tarpeita edellyttää aiheesta keskustelua sekä sosiaalisia muutoksia. Yksilön itsemääräämisoikeuden sekä yksilöllisen autonomian kunnioittaminen tulisi olla lähtökohtana työskennellessä kehitysvammaisen henkilön kanssa. (Sappok ym., 2023, s. 46)

Opinnäytetyön teoriaosuudessa on avattu kehitysvammaisuutta ja kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen vaiheteoriaa, jonka pohjalta syntyi opas kehitysvammaisen henkilön emotionaalisesta kehityksestä, joka antaa tietoa emotionaalisesta kehityksestä ja vuorovaikutuksesta. Oppaan tavoitteena oli lisätä ammattilaisten ymmärrystä siitä, kuinka emotionaalisen kehityksen huomioiminen voi ennaltaehkäistä tarpeettomia rajoitustoimenpiteitä ja haastavia tilanteita ohjauksessa. Opas tukee kehitysvammaisten parissa työskentelevien ammattilaisten työtä asiakkaiden kanssa ja se on suunniteltu selkeäksi ja helposti luettavaksi. Opinnäytetyön tilaajana toimii kehitysvammaisille suunnattu asumisyksikkö.

2 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa opas kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioimisesta kohtaamisessa kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstölle. Tavoitteena on lisätä kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstön tietoa kehitysvammaisen henkilön emotionaalisesta kehityksestä ja kuinka se vaikuttaa vuorovaikutustilanteissa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

Mitä kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys tarkoittaa?

Miten kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys vaikuttaa vuorovaikutus- ja ohjaustilanteisiin sekä millainen opas palvelee kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä?

Opinnäytetyö on toiminnallinen, ja sen tavoitteena on lisätä kehitysvammaisten parissa työskentelevien ohjaajien tietoisuutta kehitysvammaisten henkilöiden emotionaalisesta kehityksestä ja kuinka se tulisi ottaa huomioon kohtaamisessa ja vuorovaikutustilanteissa. Oppaasta tehdään selkeä sekä helposti omaksuttava, jota voidaan hyödyntää myös uusien työntekijöiden perehdytyksessä.

Opas antaa tietoa kehitysvammaisuudesta, kehitysvammaisen henkilön emotionaalisesta kehityksestä vuorovaikutustilanteissa. Tiedon avulla voidaan parantaa vuorovaikutustilanteita puolin ja toisin, sekä mahdollistaa kehitysvammaisten henkilöiden elämänlaatua.

3 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan henkilön ymmärryksen ja oppimiskyvyn alueella olevaa vammaa. (Tukiliitto, 2017a) Kehitysvammaisen henkilön kehitys tai henkinen toiminta voi estyä tai häiriintyä muun muassa synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi. (Arvio, 2018) Kehitysvammaisilla henkilöillä voi olla puutteelliset taidot sopeutua ympäristöönsä, riippuen kehitysvamman tasosta. Lisäksi arjen käytännön taidot kuten kommunikointi, omien asioiden huolehtiminen, ihmissuhteiden muodostaminen sekä käyttäytyminen tilanteen vaatimalla tavalla voi olla haasteellista, kun taidot ovat puutteelliset. (Åberg, 2021b)

Kehitysvammainen henkilö voi kuitenkin oppia asioita samalla tavalla kuin muut, mutta uusien asioiden oppiminen sekä abstrakti eli käsitteellinen ajattelu on haastavampaa verrattuna terveeseen henkilöön. (Tukiliitto, 2017a) Mitä lievemmästä kehitysvammasta on kyse, sitä paremmat taidot ovat sopeutua ympäristöön ja uuden oppimiseen. Kirjoittaminen ja lukeminen on usein taito, jonka lievästi kehitysvammaiset oppivat, mutta haasteet esiintyvät omien raha-asioiden sekä paperiasioiden hoitamisessa. Keskivaikeasti sekä vaikeasti vammaiset puolestaan tarvitsevat usein apua tai ohjausta arjen päivittäisissä toiminnoissa. (Åberg, 2021) On tärkeää muistaa kuitenkin se, että kehitysvammainen on kehitysvammastaan huolimatta oikeutettu tekemään itseään koskevia päätöksiä, mutta tarvitse tässä tukea ja ohjausta esimerkiksi ammattilaisilta itsenäiseen elämään sekä päätöksentekoon liittyen. (Suikki, 2023)

3.1 Kehitysvammaisuuden luokittelu ja diagnostiikka

Yleisimmät syyt kehitysvammaisuudelle johtuvat geneettisistä oireyhtymistä tai sairauksista. Raskauteen ja synnytykseen liittyvät komplikaatiot voivat altistaa kehitysvammaisuudelle. (Åberg, 2021a) Kehitysvammaisuuteen voi liittyä muita neurobiologisia häiriöitä kuten autismia, mutta autismikirjon diagnoosi ei tarkoita, että henkilö olisi kehitysvammainen. (Suikki, 2023)

Miessukupuoli on yksi kehitysvammaisuuden ja autismikirjon riskitekijä. Kehitysvammaisia poikia ja miehiä on enemmän kuin tyttöjä ja naisia. Sukupuolikromosomit selittävät osittain sen, miksi pojilla esiintyy enemmän kehitysvammaisuutta kuin tytöillä. Y-kromosomissa ei ole kehitysvammaisuuteen liittyviä geenejä, kun taas puolestaan X-kromosomissa niitä on löydetty yli 140 erilaista. Nämä oireyhtymät usein periytyvät peittyvästi ja tämän vuoksi ilmenevät juuri miessukupuolella. Yleisin X-kromosomissa esiintyvä oireyhtymä on Fragiili-X. (Arvio & Lähdetie, 2024)

Kehitysvamman diagnostiikassa hyödynnetään lääkärin sekä psykologin tutkimuksia.

Tarpeen vaatiessa tutkimuksia voidaan täydentää toiminta- ja puheterapeutin arvioilla, mutta lopullisen diagnoosin määrittäminen jää kuitenkin lääkärille ja psykologille. (Arvio, 2018)

Kehitysvamman toteaminen tapahtuu siis moniammatillisen työryhmän arvion pohjalta.

Erikoissairaanhoidossa lääkärin tehtävänä on todeta kehitysvammaisuus sekä mahdollisesti selvittää syy kehitysvammaisuudelle. Vaikea ja syvä kehitysvammaisuus todetaan usein jo lapsuudessa ennen kouluikää, mutta osalla lievästi kehitysvammaisilla kehitysvammaisuus todetaan vasta kouluiässä tai jopa vasta aikuisuudessa, vaikka oppimiseen liittyviä ongelmia on ollut havaittavissa jo selkeästi lapsuudessa. (Åberg, 2021b)

3.2 Fragiili X & Downin oireyhtymä

Yleisimpiä syitä kehitysvammaisuudelle on Downin oireyhtymä sekä Fragiili X -oireyhtymä. Fragiili X- oireyhtymä on periytyvä, joka useimmiten periytyy äidin puolelta X-kromosomin kautta. Varhainen diagnosointi on äärimmäisen tärkeää perinnöllisneuvonnan kannalta. Tyttöillä Fragiili X (FraX) ilmenee oppimisen haasteina sekä erilaisina neurologisina erityisvaikeuksina, mutta osa tytöistä voi olla myös oireettomia. Kehitysvammaisia FraX-tyttöjäkin on. Pojilla FraX puolestaan ilmenee kehitysvammaisuutena ja usein kehitysvamman aste on keskivaikea. FraX-pojille tyypillistä on samannäköisyys niin ruumiinrakenteen kuin kasvojenpiirteiden osalta. Terveisiin lapsiin verrattuna psykomotorinen kehitys on hitaampaa. (Arvio, 2018)

Kehitysvammaisuuden syynä voi myös olla kromosomihäiriö, jota kutsutaan Downin oireyhtymäksi. Downin oireyhtymä aiheutuu ylimääräisestä kromosomista 21. (Åberg, 2023) Suurin osa Down-henkilöistä on keskivaikeasti kehitysvammaisen tasolla, mutta kehitysvamman aste voi vaihdella lievästä syvään. (Arvio, 2018) Epäily Downista ilmenee usein jo synnytyksen yhteydessä, mutta diagnoosi varmistetaan kromosomitutkimuksella. (Åberg, 2023)

Nuoruusiässä Down-nuori voi saavuttaa parhaimmillaan 7–9-vuotiaan taidot, mutta usein rahan arvon täysi ymmärtäminen on haaste ja suurimmalle osalle jopa mahdoton. On arvioitu, että maassamme syntyy vuosittain keskimääräisesti n. 70 Down-lastaa. (Arvio, 2018) Useimmiten Down-henkilöt ovat ulospäinsuuntautuneita sekä hyvässä vuorovaikutuksessa, mutta pienellä osalla, noin 10 %:lla voidaan todeta autistisia piirteitä. (Åberg, 2023)

3.3 Autismi ja kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuus on oire aivojen toiminnanhäiriöstä. Kehitysvammaisilla diagnosoidaan usein kehitysvamman lisäksi autismikirjon häiriö. Autismi on kehityshäiriö, johon liittyy ennen kolmen vuoden ikää ilmenevä poikkeava kehitys. Poikkeavalla kehityksellä viitataan haasteisiin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, viestinnän kuten puheenkehityksen puutteisiin tai viivästymiseen sekä kapea-alainen, kertautuva, erikoinen käytös. Lisäksi autismin häiriöön liittyy pelkoja, uni- ja syömishäiriöitä, raivokohtauksia sekä aggressiivisuutta kuten itsensä vahingoittaminen, kun liitännäissairautena on älyllinen kehitysvammaisuus. On kuitenkin haastavaa, jopa mahdotonta päätellä, mikä oireista liittyy autismikirjoon ja mikä puolestaan kehitysvammaisuuteen. (Arvio & Lähdetie, 2024)

Autistinen kehitysvammainen tarvitsee paljon tukea päätöksenteossa. Tuetun päätöksenteon tarkoituksena on tukea ja ohjata kehitysvammaista henkilöä tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä sekä valintoja arjessa. (Autismiliitto, 2022) Kehitysvammainen, jolla on diagnosoitu autismi ei yleensä kykene asumaan itsenäisesti tai käymään töissä. (Koskentausta & Timonen-Soivio, 2023)

4 Emotionaalinen kehitys

Määriteltäessä älykkyyttä viitataan sillä yksilön kykyyn oppia sekä soveltaa oppimaansa ja kykyyn ratkaista ongelmia. (Mensa Finland, 2013) Länsimaisessa kulttuurissa käsitys älykkyydestä perustuu matemaattisiin, loogisiin sekä verbaalisiin taitoihin, mutta 1980-luvulla joukko tutkijoita alkoi painottaa älykkyyden käsitystä enemmän päätöksentekoon sekä sosiaalisen elämän emotionaalisten taitojen merkitykseen. Tämän takia käsityksemme älykkyydestä on laajentunut. (Sappok ym., 2023 ss.15–16) Älylliset kehitysvammat (IDD) sekä autismi ovat kehityshäiriöitä, jotka voivat osaltaan vaikuttaa emotionaalisen kehityksen heikkenemiseen. (Böhm ym., 2020.)

Emotionaalisen kehityksen tavoitteena on auttaa ihmistä säätelemään tunteitaan sekä käyttäytymistään. Tällä tarkoitetaan eri tunteiden tunnistamista sekä tunteidensäätelyn kehittymistä. Emotionaalinen kehitys vaikuttaa ihmisen vuorovaikutus sekä kiintymyssuhteiden muodostumiseen sillä se nivoutuu ihmisen kognitiivisen, sosiaalisen sekä sensomotorisen kehityksen kanssa yhteen. Emotionaalinen kehitys näyttäytyy ihmisen kyvyssä hallita omia tunteitaan ja käyttäytymistään. Kehitysvammaisille oman toiminnan säätely voi olla haastavaa ja siksi usein kehitysvammaiset tarvitsevat ulkopuolista tukea omien tunteiden säätelyyn ja hallitsemiseen. (Saavuta asiantuntijapalvelut Oy, n.d.)

4.1 Kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys

Henkilöllä, jolla on diagnosoitu älyllinen kehitysvamma emotionaaliset, sosiaaliset ja fyysiset sekä kognitiiviset taidot voivat olla tavallista heikommat verrattuna henkilöihin, jolla ei ole älyllistä kehitysvammadiagnoosia. (Sappok ym., 2023, ss. 15—16). Monilla voi olla vaikeuksia selvittää päivittäisistä vaatimuksista. Se, kuinka ihmiset selviytyvät, riippuu kuitenkin suuresti heidän kyvystään sopeutua ympäristöön. Emotionaalinen kehitys ei välttämättä vastaa henkilön kognitiivisen kehityksensä tasoa, mutta emotionaalisen kehityksen taso

antaa käsityksen henkilön sisäisistä kokemuksista sekä itsesäätelymahdollisuuksista. (Böhm ym., 2020)

Ihminen kehittyy jatkuvasti biologisesti, kognitiivisesti, sosiaalisesti sekä kielellisesti. Elämäkokemuksella on myös vaikutusta ihmisen kehitykseen. Kehitysvammaisilla kehitys on hitaampaa kuin muilla sekä usein pysähtyy 0–12-vuotiaan tasolle riippuen kehitysvamman tasosta. Emotionaalista kehitystä voidaan tutkia SEO-R2-arvioinnin avulla, jonka tavoitteena on saada käsitys kehitysvammaisen emotionaalisesta kehityksestä. Asteikko on tehty 12 ikävuoden kehitysikään asti. Tavallisesti lapsilla, jotka kehittyvät normaalisti tunne-elämä sekä kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys kulkevat rinnakkain, mutta kehitysvammaisilla nämä psykososiaaliset alueet voivat kehittyä eri tahtiin. (Morrisse ym., 2015, s.10)

Emotionaalisen kehityksen taso antaa hyvät lähtökohdat sille, että voimme antaa oikeanlaista yksilöllistä tukea kehitysvammaisille. (Morrisse ym., s.21, 2015) Hyvät ja toimivat tukipalvelut luovat kehitysvammaiselle mahdollisuuden elää hyvää ja arvokasta elämää omassa elinympäristössään. Varsinkin aikuisiässä kehitysvammaisella on oikeus omaan itsenäiseen elämään. (Aivosäätiö, n.d.)

4.2 Emotionaalisen kehityksen vaiheteoria

Hollantilainen psykiatri Anton Doseñ kehitti vaiheteorian keskittyen emotionaaliseen kehitykseen. Vaiheteoria sisältää viisi keskeistä vaihetta lapsen kehityksessä. Tätä vaihemallia kutsutaan hollanniksi ”Schema van Emotionele Ontwikkeling”, tai lyhkäisyydessään ”SEO”, kehitys nähdään kuitenkin jatkuvana prosessina. T.Sappok, S. Zepperitz ja M. Hudson (2023) ovat kirjoittaneet kirjan Emotionaaliset tarpeet ja kehitysvammaisuus. Siihen on lisätty vielä yksi kehitysvaihe ”*Sosiaalinen yksilöllistyminen*”, joka kattaa ikävuodet 13–17. Kehitysvaihe keskittyy identiteetin kehittymiseen sekä abstraktiin ajatteluun. (Sappok ym., 2023, s.48)

Vuonna 1990 Dosen julkaisi apuvälineen, jonka tarkoituksena oli määrittää emotionaalista kehitystä verrattuna muuhun kehitykseen. Kysymykset, joiden avulla emotionaalista kehitystä määriteltiin, käsittävät seitsemän tunne-elämän osa-alueita. 17 vuotta myöhemmin vuonna 2007 mallia laajennettiin kymmeneen osa-alueeseen, jotka jaettiin viiteen kehitystasoon. Jokaiselle tasolle määriteltiin kolme erityisominaisuutta sekä kehitystasojen erityispiirteet kuvattiin apukysymysten avulla. (Morrisse ym., 2015, s.15)

Nämä kymmenen osa-aluetta ovat:

1. Suhtautuminen omaan kehoon
2. Suhtautuminen aikuisiin
3. Oman itsensä kokeminen
4. Esinepysyvyys
5. Pelot
6. Suhtautuminen ikätovereihin
7. Suhtautuminen esineisiin
8. Kielellinen viestintä
9. Tunteiden ilmaisun eriytyminen
10. Aggression säätely

(SEO-R2 käsikirja s.15)

Taulukossa 1. esitellään emotionaalisen kehityksen viisi tasoa sekä niihin liittyviä apukysymyksiä. Taulukko 1 on esitetty SEO-R2 käsikirjassa seuraavanlaisesti:

Taso	Apukysymys
1. Adaptaatio	Tasapaino vs. epävakaus
2. Sosiaalistumisen 1. vaihe	Luottamus vs. epäluottamus
3. Yksilöllistymisen 1. vaihe	Autonomia vs. riippuvuus
4. Minätietoisuus	Oma-aloitteisuus vs. varautuneisuus
5. Realiteettitajun kehittyminen	Itseluottamus vs. huonommuudentunto

4.3 Emotionaalisen kehityksen vaiheet

Ihmisen emotionaaliset kyvyt kehittyvät koko lapsuuden ajan. Pieni vauva on jo syntyessään emotionaalisesti kyvykäs, joka osaa ilmaista erilaisia perustunteita. Pieni vauva osaa esimerkiksi tunnistaa nälän ja reagoi siihen itkemällä. Ensimmäisen elinvuoden aikana lapsi osaa sopeuttaa emotionaalisia reaktioitaan sen mukaisesti, miten hoitaja käyttäytyy. Toisen elinvuoden aikana läheisen hoitajan antama huomio alkaa tuottamaan lapselle iloa. Vähitellen lapsi huomaa, että hänen omat tunnetilansa voi vaikuttaa myös toisen henkilön tunnetiloihin, jonka vuoksi emotionaalisista reaktioista ja niiden säätelykeinoista tulee ajan mittaan monimutkaisempia. Esikouluikäisenä lapselle kehittyy parempi ymmärrys tunteista ja niiden seurauksista ja vähitellen lapsi oppii säätelemään omaa tunnetilaansa. Kouluiässä empatiakyvyn kehittyminen on selkeästi havaittavissa. Ikään kuuluvat muutokset emotionaalisessa kehityksessä ovat perusta minäkuvan ja persoonallisuuden muodostumiselle. (Sappok ym., 2023, ss. 16–17)

Kehitysvaiheet 1–5 jakaantuvat iän mukaan. Ikävuosien 0-6kk emotionaalisen kehityksen vaihetta kutsutaan sopeutumisvaiheeksi, adaptaatioksi. (Sappok ym., 2023, s.49) Adaptaatiovaihe keskittyy aisti informaatioon sekä ulkoisten ärsykkeiden integrointiin. (Barret ym., 2024) Ensimmäisen kehitysvaiheen keskeisimmät tehtävät ovat tiedon prosessointi sekä ulkoisten ja sisäisten ärsykkeiden integrointi. Adaptaatiovaihe keskittyy yksilön fyysisten perustarpeiden tyydyttämiseen. (Sappok ym., 2023 s. 51) Kehitysaskeleena on perusluottamuksen luominen ja tavoitteena ärsykkeiden prosessointi. (Sappok ym., 2023, s.49)

Seuraavaa kehitysvaihetta kutsutaan sosiaalistumisen vaiheeksi, jolloin henkilön tavoitteena on luoda sosiaalisia suhteita sekä rakentaa luottamusperustaa. (Sappok ym., 2023, s. 49) Tässä kehitysvaiheessa oleva henkilö ymmärtää ohjaajan olevan hänestä erillinen henkilö, joka tuo turvaa. Suurin pelko on olla erossa ohjaajasta tai menettää ohjaaja. Ohjaajan tukemana henkilön on myös mahdollista toimia osana pienryhmää. Tärkeää olisi antaa tässä kehitysvaiheessa olevan henkilön itse päättää milloin on ryhmän kanssa ja milloin ei. (Sappok ym., 2023 ss. 53–55) Kehitystavoitteena katsotaankin olevan kiintymyssuhteiden kehittyminen, ympäristön tutkiminen muun muassa sotkuisten leikkien kautta. Myös objektiivipysyvyys alkaa kehittyä. (Sappok ym., 2023, ss.49–55) Kiintymyssuhteilla viitataan sosiaalisten siteiden sekä perusluottamuksen kehittymiseen. (Barret ym., 2024) kun taas objektiivipysyvyydellä tarkoitetaan henkilön tietoisuutta siitä, että jokin asia on olemassa

vaikka sitä ei konkreettisesti ole nähtävillä. Aluksi objektiivipysyvyys ulottuu vain henkilön tärkeitä asioita ja esineitä kohtaan, mutta myöhemmin objektiivipysyvyys ulottuu kaikkiin asioihin, esineisiin sekä ihmisiin. Objektiivipysyvyyttä harjoitellaan ja opitaan pudottamalla, piilottamalla tai kantamalla tavaroita. Tämä voi aiheuttaa ohjaajissa turhautumista, kun tavaroita rikotaan, mutta se on tärkeä osa kehitysvaihetta. Tärkeää on järjestää ympäristö henkilölle turvalliseksi siten, että henkilö löytää ympäristöstä tarpeeksi itselleen mieluista virikettä, mutta ei satuta itseään tai muita. (Sappok ym., 2023, ss. 54–55) Henkilön emotionaalinen kehitysikä vastaa tässä kehitysvaiheessa 7-18kk ikää. Syvästi kehitysvammaisen katsotaan olevan emotionaalisesti kehitysvaiheessa 1–2. (Sappok ym., 2023, s.49)

Kolmannessa kehitysvaiheessa henkilö alkaa tunnistamaan omaa tahtoaan sekä ilmaisemaan sitä. (Sappok ym., 2023, s.49) Oman tahdon tunnistaminen sekä ilmaiseminen on katsottu olevan tärkeää emotionaalisen kehityksen kannalta. (Barret ym., 2024) Ensisijaisesti oman tahdon läpi saaminen on tärkeää sekä usein toiveet ovat ristiriidassa tai jopa mahdottomia toteuttaa. Henkilön objektiivipysyvyys jatkaa kehittymistä ja tässä kehitysvaiheessa oleva henkilö näkeekin itsensä maailman keskipisteenä. Tärkeää olisi, että ohjaajat pystyisivät omaksumaan arvostavan ja tuomitsemattoman asenteen henkilön minäkeskeisyydestä huolimatta. Pikkuhiljaa henkilölle alkaa kehittyä kyky tehdä kompromisseja. Henkilö pyrkii neuvottelemaan läheisimpien ohjaajien kanssa sekä alkaa vähitellen ymmärtämään syy-seuraussuhteita. Yksilöllistymisen kehitysvaiheessa oleva henkilö tarvitsee rakenteita eli rajojen asettamista, joiden tavoitteena on tarjota suuntaa ja tukea itsenäiseen päätöksen tekoon. Henkilö ei kykene vielä täysin kontrolloimaan omia tunnetilojaan, jolloin ohjaajan tuki on tärkeää tunteiden säätelyssä. (Sappok ym., 2023 ss. 56–57) Tavoitteena on eron tekeminen oman minän sekä muiden ihmisten välillä. Emotionaalinen kehitysikä tässä vaiheessa on 19-36kk. Vaikeasti sekä syvästi älyllisen kehitysvammaisen katsotaan olevan tässä kehitysvaiheessa. (Sappok ym., 2023, s. 49)

Neljännessä kehitysvaiheessa minäkuva alkaa muodostumaan sekä henkilö alkaa ymmärtämään asioita myös muiden ihmisten näkökulmasta. (Sappok ym., 2023 s. 49) Egon muodostuminen sekä mielen teoria ovat keskeisessä asemassa tässä kehitysvaiheessa. (Barret ym., 2024) Henkilö alkaa erottamaan mielikuvituksen todellisuudesta pikkuhiljaa. Kehitysvaiheen alussa mielikuvitustarinat ovat melko yleisiä. Henkilö saattaa varastaa muilta omakseen uskomia tavaroita. Kun mielikuvituksen sekä todellisuuden välillä olevan eron ymmärrys alkaa kehittyä, auttaa se henkilöä ymmärtämään sääntöjä vaikkakin sääntöjen noudattaminen on vielä hataraa. (Sappok ym., ss. 60–64) Kehitysvaiheen tavoitteena on mielen teorian kehittäminen sekä vuorovaikutussuhteiden kehittyminen vertaisten kanssa.

Kehitysvaihetta kutsutaankin minä-tietoisuudeksi. Emotionaalinen kehitysikä on neljännessä kehitysvaiheessa 4–7- vuotta. Keskivaikeasti sekä vaikeasti kehitysvammaisen katsotaan olevan tässä kehitysvaiheessa. (Sappok ym., 2023, s. 49) Kehitysvaiheessa olevalle on tärkeää olla osa jotakin ryhmää sillä minäkeskeinen näkemys maailmasta hiljalleen muuttumassa. Yksinkertaiset keskustelut auttavat loogisen ajattelun kehittymistä. (Sappok ym., 2023, s. 64)

Realiteettitajun kehittyminen on viidennen kehitysvaiheen tavoitteena. Kehitysvaiheessa henkilö ymmärtää syy-seuraussuhteet sekä pyrkii toimimaan moraalisten periaatteiden mukaan. (Sappok ym., 2023, s.49) Moraalinen kehitys, looginen ajattelu sekä itsensä eriyttäminen jatkavat kehittymistä. (Barret ym., 2024) Tavoitteena on kehittää loogista ajattelua, realiteettitajua sekä eriytyä. Henkilö on vertaistensa kanssa oma-aloitteinen vuorovaikutustilanteissa. Tässä kehitysvaiheessa olevat aikuiset kehitysvammaiset usein pystyvät käymään töissä sekä huolehtimaan itsestään. Ohjaajien tuen tarve vähenee, mutta korostuu kriisitilanteissa ja elämän suurten muutosten edessä. (Sappok ym., 2023, ss. 65–66) Kehitysvaihetta kutsutaan nimellä realistinen minä. Ikävuodet 8–12 kattavat viidennen vaiheen. Henkilön, joka on lievästi kehitysvammaisen, katsotaan olevan emotionaalisesti tässä kehitysvaiheessa. (Sappok ym., 2023, s.49) Lievästi kehitysvammaisilla henkilöillä, joiden emotionaalinen sekä kognitiivinen kehitys ovat vastaavalla tasolla esiintyy harvemmin vakavia käytöshäiriöitä. (Sappok ym., 2023 s. 66)

Vaiheteoriana lisätty kuudes vaihe kattaa ikävuodet 13–17. Tämän vaiheen tavoitteena on identiteetin muodostuminen. (Barret ym., 2024) Kehitysvaihetta on kuvailtu sosiaalisena yksilöllistymisenä. Anton Dosènin kehittämä alkuperäinen vaiheteorია loppui vaiheeseen 5 eli realiteettitajun kehittymiseen. Kehitysvaiheen kehitysikä vastasi lievästi kehitysvammaisen henkilön kognitiivista tasoa, mutta emotionaalinen kehitys ei kuitenkaan lopu siihen. Kuudennen vaiheen katsotaan edustavan siirtymää, jossa lapsesta tulee aikuinen. Kehitysvaiheen tavoitteena on oman identiteetin etsiminen sekä itsenäistyminen. Henkilö pyrkii irrottautumaan emotionaalisesti merkityksellisistä ihmisistä. Henkilö pyrkii muodostamaan entistä enemmän ystävyys-suhteita vertaistensa kanssa. (Sappok ym., 2023 s.67–68)

5 Kehitysvammaisen haastava käytös ja rajoitustoimenpiteet

Älyllinen kehityshäiriö (IDD) lisää usein henkilön haastavaa käyttäytymistä sekä muita mielenterveysongelmia. (Berndt ym., 2022) Haastava käyttäytyminen älyllisesti

kehityshäiriöisillä henkilöillä voi olla monimutkaista sekä vaikeasti ymmärrettävää. Emotionaalisen kehityksen ymmärtäminen voi kuitenkin tarjota henkilökunnalle lisää näkemyksiä erityisistä käyttäytymismalleista sekä taustalla olevista motiiveista eri tunneissä. (Berndt ym., 2022) Kun kiinnitetään huomiota henkilön emotionaaliseen kehitysvaiheeseen ja siihen kuuluviin tyypillisiin tarpeisiin voidaan välttää henkilön sekä ohjaajien turhautuminen, kun henkilön kehitykselliset perustarpeet tulevat tyydytetyiksi. Näitä ovat mm. fyysinen hyvinvointi, turvallisuus ja kiintymys, autonomia, ryhmään kuuluminen, hyväksyntä ja arvostus. (Sappok ym., 2023 s. 123) Haastava käyttäytyminen voi olla merkki siitä, ettei henkilön emotionaalisiin kehitystarpeisiin vastata riittävästi. Kun emotionaaliset tarpeet tunnistetaan ja tarpeisiin löydetään sopivat ohjaustavat, tuentarve ja oikea lähestymistapa, joka tukee kehitysvaihetta, haastava käyttäytyminen vähenee. (Koskentausta ym., 2021)

Haastavaa ja yllättävää käyttäytymistä tulkitaan herkästi psyykkiseksi häiriöksi kehitysvammaisten kohdalla, vaikka todellisuudessa emotionaalisen ja kognitiivisen toimintakyvyn välillä on suuria eroja, jolloin tämä ero heijastuu henkilön käyttäytymiseen haastavana sekä yllättävänä käytöksenä. Esimerkkinä voidaan tarkastella henkilöä, jolla on diagnosoitu lievä älyllinen kehitysvamma. Henkilö omaa monia taitoja, mutta alkaa käyttäytymään uhmakkaasti kuin pieni lapsi. Ammattilaiset alkavat epäillä kehitysvammaisella psyykkistä häiriötä, vaikka todellisuudessa emotionaalinen kehitysvaihe on jäänyt alemmalle tasolle. Tilanteessa, jossa kehitysvammaiselle henkilölle on sanottu useasti sama asia eikä se mene perille, vaan eskaloituu väkivaltaiseen käyttäytymiseen, olisi hyvä etsiä syytä emotionaaliseen kehitysvaiheesta, sillä kehitysvammaisella ei välttämättä ole riittävä kyky ohjeiden ymmärtämiseen tai ohjeiden noudattamiseen kyseisessä tilanteessa. (Verner, 2024)

5.1 Kehitysvammaisen mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt

Kehitysvammaisilla mielenterveyden sekä käyttäytymisen häiriöt ovat melko tavallisia. Häiriöiden arviointi on vaativaa, mutta tukena voidaan käyttää strukturoituja asteikkoja. Häiriöiden esiintyvyys vaihtelee välillä 10–60 %, mutta todellinen esiintyvyys sijoittuu n. 30–50 % välille. (Koskentausta, 2006)

Kehitysvammaisilla aivojen rakenteissa, jotka usein liittyvät mielialaan, motivaatioon, havaitsemisen sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen säätelyyn, on toiminnallisia ja rakenteellisia muutoksia. Osaltaan tämä selittää sen miksi kehitysvammaisilla henkilöillä on suurempi riski kärsiä psyykkisistä oireista ja häiriöistä. (Mielenterveystalo, n.d.) Psykiatria

häiriöitä diagnosoitaessa on erityisen tärkeää tietää, mitä emotionaalista kehitysvaihetta kehitysvammainen edustaa. On tärkeää kiinnittää huomiota kehitysvaiheen tärkeimpiin kehitystekijöihin kuten mielen teoria, objektiivipysyvyys sekä eron tekeminen itsen ja muiden välillä, sillä tietyt psykiatrisia häiriöitä ei voida diagnosoida kuin vasta tietyssä kehitysvaiheessa. (Sappok ym., 2023, s. 133)

Tavallisimmat mielenterveyden häiriöt, joita kehitysvammaisilla voi esiintyä, ovat autistiset häiriöt, joihin luetaan mukaan mm. lapsuusiän autismi, Aspergerin oireyhtymä ja autistiset piirteet. (Koskentausta, 2006) Autismikirjon häiriötä esiintyy enemmän kehitysvammaisilla, jotka ovat emotionaalisen kehityksen kehitysvaiheessa 1,2 tai 3. (Sappok ym., 2023, s.133) Muita mielenterveydenhäiriöitä, joita kehitysvammaisilla voi esiintyä, ovat käytöshäiriöt, aggressiivisuus ja siihen liittyen itsensä vahingoittaminen, tarkkaavaisuuden häiriöt, skitsofreeniset häiriöt sekä mieliala-, ahdistuneisuus- ja sopeutumishäiriöt. Häiriöiden esiintyvyyteen vaikuttaa kehitysvammaisuuden aste sekä monet ei-psykiatriset tekijät voivat myös aiheuttaa mielenterveyshäiriöiden kaltaista oireilua kehitysvammaisilla henkilöillä. (Koskentausta, 2006)

5.2 Haastava käytös

Haastavalla käytöksellä tarkoitetaan käyttäytymistä, joka on kulttuurisesti ei-hyväksyttävää käyttäytymistä. Haastava käytös voi aiheuttaa terveydellistä haittaa sekä estää henkilön sosiaalisen osallistumisen. Haastava käytös on usein intensiivistä ja pitkäkestoista ja sitä ei voi selittää muulla mielenterveyden häiriöllä tai fyysisellä sairaudella. (Sappok ym., 2023, s. 116) Haastavan käytöksen takana voi olla monia eri syitä ja usein kehitysvammatyössä asiakkaana voikin olla haastavasti käyttäytyvä kehitysvammainen. Syitä haastavalle käytökselle voi olla liialliset tai liian vähäiset kognitiiviset virikkeet, autismikirjon häiriö, geneettiset syyt tai vaikeudet kommunikaatiossa. Vaihtuvuudet ohjaajissa tai asuinympäristössä voivat aiheuttaa merkittäviä sosiaalisia ongelmia, jotka näyttävät haastavana käytöksenä. Mitä vaikeampi kehitysvamma, sitä vaikeampaa on luokitella ja diagnosoida haastavaa käyttäytymistä. Edellä mainittujen syiden lisäksi henkilön emotionaalisen kehitysvaiheen sekä kognitiivisen toimintakyvyn huomiotta jättäminen voi johtaa väärin arvioihin, jonka seurauksena henkilöltä voidaan vaatia liikaa ja tämän seurauksena aiheuttaa sosiaalisia ristiriitoja. (Sappok ym., 2023, ss.116–117)

Haastavaa käytöstä ei ole välttämättä saatu pitkäjänteisellä ohjauksella ja opetuksella kuitenkaan loppumaan. (Malm ym., 2004, s. 413) Useimmiten haastavan käytöksen motiivina henkilöllä on pyrkimys omalla toiminnallaan saada ympäristö reagoimaan. Käytös usein

aiheuttaa todellista haittaa haastavasti käyttäytyvälle henkilölle itselleen sekä ympäristölle. On kuitenkin muistettava, että haastavan käytöksen taustalla on aina jokin syy. Syy haastavaan käyttöön voi olla esimerkiksi henkilön tarve tai halu. Henkilöllä voi olla tarve ilmaista asioita, välttää epämieluisia asioita tai henkilö voi olla ahdistunut ja kuormittunut. Haastava käytös voi myös liittyä psykologisiin sekä sosiaalisiin tekijöihin, ympäristön luomaan kuormitukseen, fyysiseen sairauteen, aistivammaan tai -poikkeavuuteen tai siihen ettei henkilö tule ymmärretyksi. Haastava käytös voi olla myös merkki psyykkisestä häiriöstä. (Mielenterveystalo, n.d.) On muistettava kuitenkin, että tiettyjä psykiatrisia häiriöitä on mahdollista diagnosoida vasta tietyssä kehitysvaiheessa, kun taas toisia häiriöitä voi esiintyä missä tahansa kehitysvaiheessa, näitä on esimerkiksi masennus, posttraumaattinen stressihäiriö sekä skitsofrenia. (Sappok ym., 2023, s. 133) Haastavaa käytöstä ei välttämättä saada koskaan loppumaan, mutta tarkastelemalla emotionaalisen kehitysvaiheen keskeisimpiä tarpeita ja niiden tyydyttämistä erilaisten lähestymistapojen kautta voi auttaa hallitsemaan haastavaa käytöstä. (Sappok ym., 2023, s. 199)

Haastava käytös, jota myös häiriökäyttäytymiseksi kutsutaan, luetaan osaksi sanatonta viestintää. Kehitysvammaiset henkilöt saattavat usein käyttäytyä itseään vahingoittavasti tai kohdistaa häiriökäyttäytymisen ympäristöön vahingoittaen ympäristöään tai olla vaaraksi muille. Häiriökäyttäytyminen voi olla henkilölle yksi tai ainut keino kommunikoida esimerkiksi hoitajan kanssa, vaikkakin negatiivinen sellainen. Jos käytökselle osataan ottaa henkilökunnan osalta kommunikaationäkökulma; ”mitä henkilö yrittää kyseisellä käyttäytymisellään sanoa?”, tulee koko asialle positiivisempi näkökulma ja tämän kautta tulee haettua positiivisempia keinoja tilanteen ratkaisemiseksi. (Vuori, 1999, s.21)

Joskus kuitenkin haastava käytös voi johtaa rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen. Rajoitustoimenpide on kuitenkin aina viimeinen vaihtoehto sekä rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksien tulee täytyä ennen kuin ammattilainen voi tehdä päätöksen rajoitustoimenpiteestä. Kehitysvammaisen kohtaaminen kehitysvaiheen ymmärtämisen kautta mahdollistaa ammattilaisen sekä kehitysvammaisen paremman vuorovaikutuksen toteutumisen sekä mahdollisesti vähentää haastavan käyttäytymisen kärjistymistä ja rajoitustoimenpiteiden käyttämistä. (THL, 2024)

5.3 Sallitut rajoitustoimenpiteet

Kun puhutaan rajoitustoimenpiteistä, tarkoitetaan rajoitustoimenpiteillä henkilön perusoikeuden rajoittamista. Rajoitustoimenpiteitä ei ole määritelty suoranaisesti laissa, mutta sosiaali- ja terveysministeriö STM on määritellyt rajoitustoimenpiteet perusoikeuden

rajoittamiseksi niin, ettei henkilö pysty käyttämään perusoikeuttaan täysimääräisesti. (Tukiliitto, 2017b)

Suomen perustuslakiin lukuun 2 Perusoikeudet, on kirjattu muun muassa henkilön oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (§7), vapaus liikkumiseen (§9), oikeus yksityiselämän suojaan (§10) sekä omaisuuden suojaan (§15) (Suomen perustuslaki 1999/731 § 2).

Kehitysvammaisten erityishuollossa sallitut rajoitustoimenpiteet on lueteltu kehitysvammalaissa: Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519 § 3 a). Sallitut rajoitustoimenpiteet ovat: kiinnipitäminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, lyhytaikainen erillään pitäminen, välttämätön terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta, rajoittavien välineiden ja asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa, rajoittavien välineiden ja asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa, valvottu liikkuminen sekä poistumisen estäminen. (THL, 2024)

Rajoitustoimenpide on aina viimeinen vaihtoehto sekä rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksien tulee täytyä. Rajoitustoimenpide tulee olla myös perusteltavissa hoidon sekä huolenpidon kannalta. (THL, 2024)

6 Vuorovaikutus ja kohtaaminen

Tässä luvussa käsitellään vuorovaikutusta yleisellä tasolla sekä perehdytään tarkemmin tarkastelemaan vuorovaikutusta kehitysvammaisen henkilön kanssa. Millaisia haasteita voi liittyä vuorovaikutukseen kehitysvammaisen kanssa sekä mitä ammattilaisen tulisi pohtia ja ottaa huomioon, kun toisena osapuolena vuorovaikutustilanteessa on kehitysvammaisen henkilö.

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan kahden tai useamman henkilön välillä käytävää keskustelua tai sanatonta viestintää kuten ilmeet, eleet, kehonkieli sekä katsekontakti. Vuorovaikutus alkaa jo varhaisessa vaiheessa, heti lapsen synnyttyä. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on perusta lapsen kehitykselle sekä edellytys kiintymyssuhteiden syntymiselle. (Mielenterveystalo, n.d.) Vuorovaikutus on siis kahden ihmisen välillä käytävää tietoista viestintää. Ihmiset kertovat toisille ihmisille ajatuksistaan, tarpeistaan, tiedoistaan sekä tunteistaan tavoitteellisesti sekä vastaanottavat ja tulkitsevat toistensa ilmaisuja.

Vuorovaikutus voi olla kielellistä sekä ei-kielellistä, mutta näiden kahden välille on mahdotonta vetää tarkkaa rajaa. (Launonen, 2007, s.6)

Kehitysvammaisen henkilön vaikeus ymmärtää puhetta ja/tai sanatonta viestintää voi olla riskitekijänä haastaville tilanteille. Kehitysvammaisen henkilön toimintakykyä saatetaan helposti yli- tai aliarvioida. Henkilö voi olla hyvin taitava tuottamaan puhetta, mutta kyky ymmärtää puhetta voi olla heikompa. Tämä johtaa usein väärinymmärryksiin puolin ja toisin, samalla henkilö voi antaa itsestään todellisuutta paremman kuvan, jolloin henkilön todellinen tuen tarve arjessa jää tunnistamatta. (Koskentausta ym., 2021)

6.1 Vuorovaikutustaitojen kehittyminen

Vuorovaikutustaidot kehittyvät tutuissa, päivittäin toistuvissa vuorovaikutusrutiineissa (Launonen, 2010, s.31). Toistot luovat oppimisen perustan, mutta jos jokainen tilanne toistuisi aina samalla tavalla ei oppiminen olisi mahdollista, joten samanlaisuuden tunnistaminen on tärkeä osa oppimisen perustaa. Kaiken uuden oppimisen perustana on, että aistimuksia välittävät hermoradat oppivat tunnistamaan mitkä ovat missäkin tilanteessa juuri ne ärsykkeet, jotka tulisi huomioida ja ne, joihin ei tarvitse kiinnittää huomiota. Ihminen tottuu helposti samanlaisena toistuviin aistiärsykkeisiin, mutta reagoi näihin vain, kun kiinnittää siihen erityistä huomiota. Esimerkiksi ihminen on jatkuvasti erilaisten äänien ympäröimänä. Kun ihminen kuulee selvästi taustahälystä poikkeavan äänen hän kiinnittää äänimaailmaan huomiota tarkemmin. Jos aistit olisivat jatkuvasti valppaana ja reagoisivat samalla tavalla kaikkiin yksittäisiin ärsykkeisiin kuin uusiin aiemmin kokemiin ärsykkeisiin, kokisi ihminen ympäröivän maailman hyvin sekavana kaaoksena. (Launonen, 2010, ss. 31—31).

Kehitysvammaisten oppimisvaikeutta on selitetty juuri tällä aisteja ja aistimuksia välittävien hermoratojen rakenteellisella poikkeavuudella. Toiminnallisten tutkimusten mukaan kehitysvammaisten aivojen aistimuksia välittävät hermoradat tottuvat hitaammin toistuviin aistiärsykkeisiin verrattuna muihin ihmisiin. (Launonen, 2010, s.31)

Elämäkokemukset sekä ympäristö muokkaavat jokaisen ihmisen käyttäytymistä, myös kehitysvammaisten. Varhaisen vuorovaikutustaitojen tasolla olevaa nuorta tai aikuista kehitysvammaista ei voida verrata suoraan samassa vaiheessa olevaan normaalisti kehittyvään lapseen. Vaikka henkilöllä olisi yleisten kriteerien mukaan vähäiset vuorovaikutustaidot, kehitys olisi hidasta tai tuntuisi jopa jääneen paikalleen, vuosien ja

vuosikymmenten edetessä elämän kokemukset saavat vaikeimminkin kehitysvammaisen henkilön oppimaan asioita, jotka toistuvat hänen elämässään. (Launonen, 2010, s.79)

Lisäksi hyvin tärkeä kommunikaatio tapa, joka opitaan jo varhaisesta iästä alkaen, on mentalisaatio. (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2023, s. 16) Mentalisaatio on käsite, joka on alkujaan peräisin psykoanalyttikko Peter Fonagylta. Käsite mentalisaatio tulee sanasta *mental* ja sillä tarkoitetaan itsensä sekä toisen näkemistä ulkopuolelta, kykyä hahmottaa, että toisella henkilöllä sekä itsellä on tunteita, uskomuksia sekä haluja. Se on kyky, jota käytämme intuitiivisesti. (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2023, s. 15) Mentalisaatioteoria kuuluu kehityspsykologiseen teoriaan, jonka avulla pyritään tarkastelemaan vuorovaikutuksessa syntyviä erilaisia tapoja kokea vallitseva vuorovaikutustilanne. (Viinikka 2014, s. 24) Mentalisaatioon liittyy vahvasti kehityksen eri osa-alueet kuten kielen, kognition, muistin, motivaation, keskittymisen, sosioemotionaalisen kehityksen sekä motoristen taitojen kehitysvaiheet sekä tuen ja ärsykemäärän tasot. Kehitysvammaisilla voi olla tiettyjä vaikeuksia jossain tai jopa kaikissa edellä mainituissa osa-alueissa. (Dekker-van der Sande & Sterkenburg, 2023, s. 17)

6.2 Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen vuorovaikutus- ja ohjaustilanteissa

Ohjaus on yksi hoitotyön auttamismenetelmistä, jonka tavoitteena on tukea asiakkaan toimintakykyä, omatoimisuutta sekä itsenäisyyttä vuorovaikutuksen avulla. (Eloranta & Virkki, 2011, s. 7) Ohjaus on yhteistyötä tiedon, taidon ja selviytymisen kehittämisessä, jossa ohjaaja sekä ohjattava – tässä tapauksessa kehitysvammaisen, kohtaavat toisensa tasavertaisina vuoropuhelun kautta. Ohjaamisen tarkoituksena on kannustaa kehitysvammaista auttamaan itseään omassa elämässään lähtökohtana omat henkilökohtaiset tarpeet. Ohjauksen tarkoituksena on, että kehitysvammaisen ymmärtää saamansa ohjauksen sekä avun merkityksen ja kokee, että pystyy myös itse vaikuttamaan siihen. Tämä on keskeistä kehitysvammaisen motivoinnille ja sitoutumiselle ohjaukseen. (Eloranta & Virkki, 2011, ss. 19–20)

Monilla kehitysvammaisilla henkilöillä on erilaisia haasteita vuorovaikutuksessa sekä viestinnässä, mikä on hyvin tyypillistä useimmille kehitysvammaa aiheuttaville oireyhtymille. (Launonen, 2010, s. 86) Tunnistamalla emotionaalisen kehitysvaiheen ohjaajan on helpompaa

ymmärtää asiakasta ja syitä tämän käyttäytymiselle. (Sappok ym., 2023, s. 14) Kun asiakas kohdataan hänen ymmärryksensä tasoisesti, on mahdollista nopeuttaa asiakkaan henkilökohtaista kasvuprosessia, kun käytännön tukitoimet ovat suunniteltu vastaamaan asiakkaan emotionaalisia tarpeita. Kasvuprosessin tukeminen parantaa asiakkaan mahdollisuuksia osallistua sosiaaliseen elämään sekä lisää henkilökunnan ymmärrystä ongelmallisesta käyttäytymisestä. (Sappok ym., 2023, s. 14) Kun ammattilainen tarkastelee vuorovaikutustilanteita psyykkisten ilmiöiden kautta, auttaa se ymmärtämään kuinka kyseisissä tilanteissa kannattaisi toimia. (Viinikka, 2014 s. 25)

6.3 Yksilöllinen kohtaaminen

Kohtaaminen on vuorovaikutustilanne, jolloin tietoa toisesta välittyy toiselle monella eri tavalla. Vuorovaikutus on vastavuoroista, jonka tavoitteena on liittää yksilö ympäristöönsä. (Vuori, 1999, s. 19)

Birgit Vuori kirjoittaa ”Jalat maassa, pää pilvissä” kehittelytyön kirjallisessa tuotoksessaan 1999 kuinka silloiseen vallitsevaan hoitokulttuuriin on katsottu kuuluvaksi oikeudenmukainen sekä tasavertainen kohtelu. (Vuori, 1999, s.10) Tasavertainen kohtelu tavoittelee ajatusta siitä, että jokainen henkilö saa samanlaista kohtelua. Esimerkiksi kehitysvammaisen henkilö saa yhtä suuren osan tarjotuista palveluista ja asioista kuin muutkin vaikka todellisuudessa ei niitä sellaisinaan tarvitsisi. Ihmisten erilaisuus ja erilaiset tarpeet tulisi kohdata yksilöllisesti. (Vuori, 1999, ss.10—11) Suurin osa kehitysvammaisista tarvitsee läpi elämän jonkinlaista tukea sekä apua. Kehitysvamman asteen mukaan osa tarvitsee enemmän hoivaa ja osa selviytyy hyvin itsenäisesti. On hyvin tärkeää löytää jokaiselle yksilöllisesti sopivat tukiratkaisut. (Suikki, 2023)

Samassa yksikössä voi asua kehitysvammaisia henkilöitä, joiden tarpeet sekä toiveet voivat erota huomattavasti toisistaan. Arjessa tasavertainen ja samanlainen kohtelu, esimerkiksi kaikille sama asia samalla kerralla sama määrä, voidaan ajatella ja kokea oikeudenmukaiseksi, vaikka todellisuudessa se ei sitä ole. Kun jokainen kohdataan yksilöllisesti sekä yksilön tarpeet huomioiden kohtelu on erilaista, mutta oikeudenmukaista. (Vuori, 1999, s.11)

Teams-tapaamisessa 6.2.2025 keskustelimme asiantuntijan kanssa aiheesta, miksi on tärkeää ymmärtää emotionaalinen kehitys. Asiantuntija kertoi hyvin kuinka emotionaalinen

kehitys vaikuttaa vuorovaikutustilanteisiin. Emotionaalisen kehityksen ymmärtäminen on tärkeää, jotta kehitysvammaisen henkilö saisi oikeanlaista ymmärrystä ja apua omiin haasteisiinsa. Kun ammattilaiset osaavat sopeuttaa omaa toimintaansa kehitysvammaisen henkilön tarpeiden mukaan ja juuri emotionaalisen tarpeen mukaan, pystytään kehitysvammaiselle henkilölle tarjoamaan oikeanlainen tuki. Emotionaalisen tason väärin arvioiminen voi johtaa pahimmillaan siihen, että ammattilainen vetoaa herkästi omatuntoon sekä syy-seuraussuhde ymmärrykseen. Kehitysvammaisella henkilöllä ei kuitenkaan välttämättä ole taitoja ymmärtää esimerkiksi syy-seuraussuhdetta ja pahimmillaan kehitysvammaisen kohdataan sekä ymmärretään väärin, jonka seurauksena ammattilaiset vain pahentavat tilannetta sekä asiakkaan oloa. Haastavan asiakkaan kohtaamisessa olisi tärkeä miettiä, miksi henkilö käyttäytyy haastavasti sekä mitä me ammattilaisina voisimme tehdä, jotta pystyisimme vastaamaan kehitysvammaisen tarpeisiin niin, että hänellä on turvallinen olo. (henkilökohtainen tiedonanto, 6.2.2025)

7 Millainen opas palvelee kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä?

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa kehitysvammaisten asumisyksikköön ammattilaisille opas kehitysvammaisen henkilön emotionaalisesta kehityksestä ohjaustilanteiden tueksi. Oppaasta haluttiin tehdä lyhyt ja ytimekäs, helposti henkilöstön saatavilla oleva, joka on mahdollista liittää perehdytyskansioon. Varsinkin uuden työntekijän kohdalla suunnitelmallinen perehdytys on tärkeä osa työturvallisuutta, työkyvyn sekä työn sujuvuuden kannalta. Perehdytystä voidaan ajatella myös jatkuvana prosessina, jota tarvitaan työtehtävien sekä työmenetelmien muuttuessa. Uusi työntekijä saa oppaasta tietoa eri työmenetelmistä sekä kuinka haastavia tilanteita on mahdollista pyrkiä ennaltaehkäisemään, kun opas on liitettyä perehdytyskansioon. (Työterveyslaitos, n.d.)

Teams-tapaamisessa 6.2.2025 käytiin keskustelua tilaajan kanssa oppaasta. Tilaajan ajatus oppaasta *Millainen opas palvelee kehitysvammaisille suunnatun asumisyksikön henkilöstöä?* oli, että oppaan tulee olla käytännönläheinen sekä kieliasultaan yleiskielinen. Oppaan tulee myös olla helposti ymmärrettävä ilman syvempää ymmärrystä tai koulutusta ihmisen kehityksestä sekä opas tulee olla helposti henkilöstön saatavilla. Keskeisen asian tulee olla lyhyesti, mutta ytimekkäästi kerrottuna, jotta siihen on helppo palata tarvittaessa. Lisäksi oppaassa tulee olla käytännön esimerkkejä. (henkilökohtainen tiedonanto, 6.2.2025)

Puhuttaessa yleiskielestä tarkoitetaan sillä kieltä, joka on tietoisesti kehitetty kaikille kielenkäyttäjille tarkoitettu kielimuoto. Yleiskieltä voidaan käyttää ympäri Suomea, sillä se on yleistä ja yhteistä. Yleiskieli on muodostunut aikoinaan eri murteiden pohjalta ja se opitaan useimmiten koulussa. Yleiskielen säilyttämiseksi yhtenäisenä ja toimivana käyttökielenä, on sitä tarpeen ohjata kielenhuollon keinoin. (Kotimaisten kielten keskus, n.d.) Yleiskielessä luonnollisten normien lisäksi on sisällytetty myös tehtyjä normeja. Eniten normeja kohdistuu oikeinkirjoitukseen, joita on esimerkiksi alkukirjaimen koon valinta, yhteen sekä erilleen kirjoittaminen ja välimerkkien käyttö. (Kotimaisten kielten keskus, n.d.)

7.1 Millainen on hyvä opas?

Työterveyslaitoksen verkkolehden Työpiste artikkelissa *Millainen on hyvä ohje? Kahdeksan vinkkiä ohjeiden tekemiseen työpaikalla?* on kirjoitettu seuraavanlaisesti ohjeista työpaikalla:

Helposti luullaan, että ohjeet luettuaan ihmiset muistaisivat ne ulkoa. Todellisuudessa ihmisen kyky muistaa yksityiskohtia on rajallinen, sen vuoksi ohjeiden pitäisi olla saatavilla helposti silloin kuin niitä omassa työssään tarvitsee. (Sarkkinen, 2021) Sama ajatus pätee hyvään oppaaseen. Ihmiset pystyvät sisäistämään vain rajallisen määrän uutta opittua tietoa, joten oppaan tulee olla saatavilla helposti silloin kuin sitä tarvitsee työssä. (Sarkkinen, 2021)

Hyvä opas on selkeä ja käyttäjäystävällinen, joka tarjoaa tarvittavan tiedon helposti ymmärrettävässä muodossa. Hyvässä oppaassa on kerrottu heti alussa käsiteltävä aihe ja tarkoitus sekä kenelle opas on suunnattu. Selkeässä ja ymmärrettävässä kirjallisessa materiaalissa on osoitettu konkreettisten esimerkkien kautta käsiteltävää asiaa, joka selkeyttää asian sisäistämistä sekä helpottaa käsiteltävän asian ymmärtämistä. (Kyngäs ym., 2007, s. 126) Konkreettiset esimerkit voivat olla todellisia tai kuvitteellisia tilanteita, joissa teoriaa tai ohjeita sovelletaan käytäntöön. Esimerkit tuovat teoriaan elävyyttä sekä käytännönläheisyyttä. (Saastamoinen ym., 2019)

Kieliasultaan opas on yleiskielinen ja kirjoitettu selkeästi luettavalla kirjaisintyyppillä. Tekstin jaottelu sekä asetteleminen on selkeä sekä sisältö jaoteltu loogisiin osiin, jotka on esitetty helposti seurattavalla tavalla. Tärkeimmät asiat korostetaan käyttämällä tekstissä alleviivauksia tai muita korostuskeinoja kuten tekstin lihavoimintaa. Rakenteellisesti tekstikappaleissa on esitettyä vain yksi asia kappaletta kohden, pääasia sijoitetaan ensimmäiseen virkkeeseen.

Tarkoituksena on, että tekstistä saadaan ensimmäisellä silmäyksellä käsitys siitä, mitä se sisältää. (Kyngäs ym., 2007, s. 127)

7.2 Opas työvälteenä

Oppaan tavoitteena on selkeyttää muun muassa työtehtäviä sekä käytäntöjä tarjoamalla selkeät ohjeet ja toimintamallit, joiden avulla työntekijät ymmärtävät roolinsa ja vastuunsa. Opas varmistaa, että työntekijät noudattaisivat samoja käytäntöjä sekä ohjeita, joka on tärkeää, jotta asiakkaat saavat tasalaatuaista ja oikea-aikaista tukea. Opas tukee myös uuden henkilöstön perehdytystä sekä koulutusta nopeuttamalla oppimista sekä auttamalla työntekijää sopeutumaan nopeammin työympäristöönsä. Opas voi edistää tiimityöskentelyä, kun henkilöstö noudattaa yhteisiä toimintamalleja. Opas on siis tärkeä työkalu, joka ei ainoastaan tue työntekijöiden päivittäistä työtä vaan edistää myös turvallisuutta, asiakaslähtöisyyttä sekä jatkuvaa kehitystä. (Työturvallisuuskeskus, n.d.)

Työyhteisön vahvistaminen vaatii keskustelua, kollegoiden kuuntelua sekä turvallista ja kannustavaa ilmapiiriä. Yhtenäisillä toimintatavoilla voidaan parantaa työyhteisön ilmapiiriä. Kun ihminen kokee työyhteisössään arvostusta, kunnioitusta sekä luottamusta, uskaltautuu hän myös ennakkoluulottomasti luoviin yhteisöllisiin ratkaisuihin. Hyvä työyhteisö tarvitsee vapautta sekä itsenäisyyttä toteuttaa omaa työtään omalla lailla yhteisen hyvän eteen. Perusasioiden tulee olla työpaikalla kunnossa, jotta työyhteisöllä on mahdollisuus tukea yhteisönsä jäseniä. (Laine ym., 2009, s. 172)

8 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on kehittämisprosessi, joka lähtee liikkeelle tavoitteiden määrittelystä. Tämän jälkeen suunnitellaan toteutus sekä valitaan menetelmä, jolla kehittämisprosessi toteutetaan. (Kostamo, ym., 2022, luku 1.2) Lähtökohtana opinnäytetyölle on todellinen ja konkreettinen tehtävä, johon etsitään ratkaisua opinnäytetyön avulla. Toiminnallinen opinnäytetyö on siis käytännönläheinen ja sen tuloksena syntyy jokin tuotos kuten esimerkiksi tuote, ohjeistus, suunnitelma tai konsepti. Opinnäytetyön raportissa esitetään tarvittava teoria sekä toiminnallisen osuuden kuvaus ja arviointi suhteessa teoreettiseen taustaan. Raportissa kuvataan toiminnallisen osuuden valmistusprosessia vaihevaiheelta johdonmukaisesti. (Karelia ammattikorkeakoulu, 2024)

Orientaatioideoissa *Toiminnallinen opinnäytetyö tutkimuksellisen kehittämistoiminnan keinoin* yliopettajat L. Packalén & P. Rantamaa (2019/2021) kuvaavat toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitusta. Opinnäytetyön on työelämä lähtöinen, jossa yhdistyy konkreettinen kehitystoiminta sekä tutkimuksellinen lähestymistapa. Toiminnallisen opinnäytetyön painopiste on tutkimuksellisessa kehitystoiminnassa ja tulokset perustuvat ammattialan tietopohjalle. Tarkoituksena on tehdä tuotos, joka tässä opinnäytetyössä on opas henkilöstölle.

Teoriatieto toiminnalliseen opinnäytetyöhön haetaan oppikirjoista, eri hoitotyön tietokannoista sekä mahdollisesti asiantuntia haastattelujen avulla. Tiedonhaussa hyödynnetään myös luotettavia tutkittuun tietoon perustuvia ulkomaalaisia lähteitä. (HAMK, n.d.)

8.1 Suunnitteluvaihe

Opinnäytetyön idea syntyi työelämässä ollessani. Olen työskennellyt vuodesta 2021 kehitysvammaisten asumisyksikössä ja sairaanhoitajaopintojen edetessä ajatus kehitysvammaisten emotionaalisen kehityksestä alkoi muovautumaan. Kiinnostuin kehitysvammaisten emotionaalista kehityksestä työelämässä erilaisten lyhyiden koulutusten kautta ja koin, että aiheesta ei juurikaan ole aiemmin puhuttu riittävästi kehitysvammaispuolella. Ajattelin, että olisi tärkeää saada näkyväksi työpaikalle kehitysvammaisten emotionaalinen kehitys ja kuinka se tulisi ottaa huomioon ohjauksessa.

Tilaaajyksiköltä kysyttiin tarpeellisuutta oppaalle, joka käsittelee kehitysvammaisen henkilön emotionaalista kehitystä ohjaustilanteissa. Tilaaajan kanssa pohdittiin yhdessä aihetta sekä sisältöä. Pohdintojen jälkeen päädyttiin siihen, että oppaan pohjalta pidettäisiin koulutus tilaaajyksikön henkilöstölle aiheesta. Opinnäytetyön toteutukselle annettiin melko vapaat kädet, kunhan oppaassa olisi käytännön esimerkkejä sekä opas olisi yleiskielinen ja helposti ymmärrettävissä ilman syvempää koulutusta tai ymmärrystä ihmisen kehityksestä.

8.2 Toteutusvaihe

Kun lupa myönnettiin opinnäytetyösopimukseen ja tutkimuslupa allekirjoitettiin, keskityttiin seuraavaksi etsimään tietoa kehitysvammaisuudesta sekä emotionaalista kehityksestä. Yhtenä opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli myös selvittää millainen opas palvelisi parhaiten kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä. Oppaan tavoitteena on lisätä tietoa kehitysvammaisen henkilön emotionaalista kehityksestä ja kuinka se vaikuttaa

vuorovaikutustilanteissa. Opinnäytetyöhön ei ole kerätty yksittäisten henkilöiden henkilötietoja.

Opinnäytetyö on toiminnallinen ja sen pohjalta syntyi koulutusmateriaali opas muotoon PowerPoint-tiedostona. Tarve oppaalle tuli työelämästä, jossa työskennellään eri tasoisten kehitysvammaisten parissa, joilla esiintyy haastavaa käytöstä. Emotionaalisen kehityksen ymmärtämisen tavoitteena on ennaltaehkäistä haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten tarpeettomia rajoitustoimenpiteitä sekä vähentää psyykelääkkeiden käyttöä, kun kehitysvammaisen kohdataan kehitystason mukaisesti. Kun ohjaajilla on ymmärrys siitä, mitä kehitysvaihetta kehitysvammaisen edustaa, on ohjaajien helpompi myös ymmärtää kehitysvammaisen sisäisesti kokemia asioita sekä ensisijaisia tarpeita. Näin vuorovaikutuksesta voi tulla helpompaa puolin ja toisin. (Sappok ym., 2023, s. 124)

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin on vastattu tutkimusartikkeleiden sekä kirjallisuuden avulla. Teoreettisen osuuden avulla syntyi henkilöstölle opas kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioimisesta kohtaamisessa. Tietoa on haettu useista luotettavista tietokannoista kuten Finna, Google Scholar, Medic, Pubmed sekä HAMK:in kirjaston kirjoista. Tiedonhaussa hakusanoina on käytetty kehitysvammaisuus, emotionaalinen kehitys, kohtaaminen, älykkyys, ohjaaminen, vuorovaikutus, kehitysvammaiset, kehitysvammaisten emotionaalinen kehitys, haastava käytös, rajoitustoimenpiteet, mielenterveys, hyvä opas, oppaan tekeminen, opas työvälteenä, emotional needs in intellectual disability, autism, intellectual disability, mental disorders, guides as tools. Opinnäytetyön aikataulu sekä prosessin kulkua on kuvattu taulukkomuodossa.

Taulukko 2. Opinnäytetyön toteutusaikataulu

Työvaihe	Kuukausi	Vuosi
Aiheervalinta	1	2024
Opinnäytetyösopimus	5	2024
Suunnitelmaseminaari	5	2024
Tutkimuslupa	6	2024
Tietoperustan kirjoittaminen laajemmin ja lähdekirjallisuuden	1–3	2025

Toiminnallisen osuuden toteuttaminen	2–3	2025
Aineiston analyysi / toiminnallisen osuuden arviointi	4	2025
Raportin kirjoittamista	1–3	2025
Väliseminaari	3	2025
Raportin viimeistely	3–4	2025
Loppuseminaari	4-5	2025
Original plagioinnin tarkastus	4	2025
Julkaiseminen	4–5	2025
Kypsyysnäyte (Exam)	4–5	2025
Todistuksen anominen	4–5	2025
Valmistuminen	5–6	2025

8.3 Työn kuvaus ja toteutus

Toiminnallisen opinnäytetyön aihevalinta nousi esiin tilaajan tarpeesta. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstön koulutukseen soveltuva opas, joka käsittelee kehitysvammaisen henkilön emotionaalista kehitystä ja sen huomioimista ohjaus- ja vuorovaikutustilanteissa. Tilaaja toivoi oppaasta selkeää ja yleiskielistä materiaalia, jonka pohjalta voisi pitää koulutuksen henkilöstölle. Opasmuotoinen PowerPoint tiedosto on mahdollista myös tulostaa ja liittää perehdytyskansioon, jolloin sitä voi hyödyntää uusien työntekijöiden perehdytyksessä. Tilaajan toive oli, että oppaassa olisi käytännön esimerkkejä sekä opas olisi helposti ymmärrettävä ilman syvempää tietoa tai koulutusta ihmisen kehityksestä.

Oppaassa on selkeä ja jäsenelty rakenne, jossa jokainen dia keskittyy yhteen asiaan. PowerPointissa fonttina on käytetty Century Gothicia, koska se on helppolukuinen ja selkeä. Värit on valittu rauhallisiksi, pääasiassa jokaisessa diassa on käytetty tummaa violettiä ja tekstin värinä valkoista. Oppaassa on avattu aluksi kehitysvammaisuuden määritelmää ja kehitysvammaisuuden diagnostiikkaa lyhyesti. Opas käsittelee tarkemmin emotionaalista

kehitystä vaihe vaiheelta. Jokainen vaihe on avattu yhdelle dialle, joka sisältää kehitysvaiheen kehitysaskeleet sekä -tavoitteet. Lisäksi diat sisältävät konkreettisen esimerkin kuinka kyseisessä kehitysvaiheessa oleva kehitysvammainen voi käyttäytyä sekä kuinka ohjaajan tulisi lähestyä tilanteessa.

9 Pohdinta

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä kehitysvammaisen emotionaalinen kehitys tarkoittaa, miten se vaikuttaa vuorovaikutus- sekä ohjaustilanteissa sekä millainen opas palvelee kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä. Näihin kysymyksiin on vastattu teoriaosuudessa, jossa käsitellään kehitysvammaisuutta yleisesti sekä emotionaalista kehitystä. Teoriaosuudessa on myös lyhyesti käyty läpi kehitysvammaisen haastavaa käytöstä ja rajoitustoimenpiteitä, vuorovaikutusta sekä yksilöllistä kohtaamista.

Tavoitteena oli tuottaa opas kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioimisesta kohtaamisessa kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstölle. Tilaajan kanssa keskusteltiin yhdessä, millainen opas palvelee parhaiten kehitysvammaisten asumisyksikön henkilöstöä. Kävimme keskustelua sähköpostitse sekä Teams-kokouksessa. Tilaajan kanssa sovittiin, että oppaan pohjalta pidetään keväällä 2025 asumisyksikön henkilöstölle koulutus aiheesta.

9.1 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyö on toteutettu hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen sekä ihmisarvoja kunnioittaen. Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan menettelytapoja, joiden avulla pystytään huolehtimaan hyvän tieteellisen käytännön toteutumisesta koko prosessin ajan. Hyviä tieteellisiä menettelytapoja tutkimusetiikan mukaan on toimintaympäristö, koulutus, ohjaus ja mentorointi, tieteellisen työn tekeminen, eettisyys ja ennakointi, tutkimusaineistojen käsittely ja hallinta, yhteistyö, tekijyys, julkaiseminen ja viestintä sekä asiantuntija- ja arviointitehtävät. (TENK, n.d.)

Opinnäytetyön luotettavuutta sekä eettisyyttä arvioitaessa on päädytty siihen, että riskit ovat melko alhaiset opinnäytetyössä sillä opinnäytetyössä ei käsitellä yksittäisten henkilöiden tietoja. Opinnäytetyölle on haettu tutkimuslupa ennen työn aloitusta tilaajalta tilaajan konsernin ohjeiden mukaisesti. Tutkimuslupaa hakiessa on liitetty mukaan myös

suunnitelman opinnäytetyöstä. Opinnäytetyössä on käytetty tutkittuun tietoon pohjautuvia lähteitä sekä tiedonhaussa on hyödynnetty yleisesti hyväksyttäviä hakuportaaleja. Lähteet ovat kaikkien saatavilla sekä ne on merkitty opinnäytetyössä tarkasti.

Opinnäytetyöhön on pyydetty asumisyksikön henkilöstöltä sekä tilaajalta kommentointia prosessin aikana, joka lisää työn luotettavuutta. Työtä on paranneltu kommenttien ja palautteen saamisen jälkeen vastaamaan työyhteisön tarpeita.

9.2 Kestävä kehitys

Suomen YK-liiton mukaan kestävä kehitys tarkoittaa kehitystä, jolla turvataan nykyisille sekä tuleville sukupolville hyvät mahdollisuudet elämään ja elämiselle. Yhtenä YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelman Agenda 2030 tavoitteena on ihmisten tasavertainen huomioiminen. (YK-liitto, n.d.) Kestävää kehitystä voidaan tarkastella vuorovaikutuksen sekä yksilöllisen kohtaamisen kautta. Sosiaalinen kestävyys on osa kestävästä kehitystä, jonka tarkoituksena on turvata jokaiselle ihmiselle tasavertaiset mahdollisuudet hyvään elämään. (Kestävä kehitys, 2025)

Opinnäytetyössä kestävästä kehitystä voidaan tarkastella vuorovaikutuksen sekä yksilöllisen kohtaamisen kautta. Opinnäytetyön tuloksena syntynyt tuotos antaa tietoa kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksestä, joka edesauttaa henkilöstöä kohtaamaan asiakkaat yksilöllisesti. Emotionaalisen kehityksen taso voi antaa käsityksen henkilön sisäisistä kokemuksista sekä itsesäätelymahdollisuuksista, joka antaa lähtökohdat sille, että pystymme antamaan oikeanlaista yksilöllistä tukea kehitysvammaisille. (Morisse ym., s.21, 2015) Hyvät tukipalvelut luovat mahdollisuuden elää hyvää ja arvokasta elämää omassa elinympäristössään.

9.3 Johtopäätökset

Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen ymmärtäminen on tärkeää, sillä kehitysvaiheen tuomien perustarpeiden ja vaatimusten oivaltaminen voi parantaa vuorovaikutustilanteita puolin ja toisin kehitysvammaisen ja häntä ohjaavan ammattilaisen välillä. Haastavaa käytöstä voi aiheuttaa liialliset tai liian vähäiset virikkeet, autismi tai systeemiset tekijät sekä ero henkilön emotionaalisen kehitysvaiheen ja kognitiivisen toimintakyvyn välillä voi johtaa pysyvästi tilanteeseen, jossa henkilöltä vaaditaan liikaa, jonka

seurauksena kuormitus ja turhautuminen purkautuu haastavana käytöksensä. (Sappok ym., 2023, s.117)

Opinnäytetyö tuo esiin tärkeitä näkökulmia ja käytännön ohjeita ammattilaisille, jotka työskentelevät kehitysvammaisten kanssa. Opinnäytetyön avulla voidaan edistää ja parantaa yksilöllistä kohtaamista sekä kehitysvammaisten oikeuksia ja elämänlaatua, kun heidän emotionaaliset tarpeensa ja kehityksensä otetaan huomioon vuorovaikutustilanteissa.

Jokaisen ihmisen elämä syntyy sekä muotoutuu vuorovaikutuksessa ympäristön sekä muiden ihmisten kanssa. Jokaisella on yksilölliset tarpeet sosiaaliseen yhteisöön liittymisen ja oppimisen suhteen. Valtaväestö ei välttämättä tule ajatelleeksi sitä, että kehitysvammaiset henkilöt vaikuttaisivat olemassaolollaan ja käyttäytymisellään yhteiskunnan toimintaan, vaikka kehitysvammaisten osallistaminen kuvastaa nimenomaan moniarvoista ajattelua ja tarjoaa tyypillisesti kehittyneiden ihmisten elämään uusia näkökulmia. (Launonen, 2010, s. 168) Osallisuus tarkoittaa myös sitä, että jokainen saa toteuttaa ja tyydyttää perustarpeensa eri tavoin, mikä mahdollistaa täyspainoisen elämän sopuinnussa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Tämän periaatteen myöntäminen osana jokaisen ihmisen itsemääräämisoikeutta voi auttaa meitä asettamaan ihmisten elämänlaadun työssämme etusijalle, kun vältämme ihmisten leimaamista ja kyseenalaistamme psykiatrista hoitoa rakentavalla tavalla. (Sappok ym., 2023, s. 200)

Lähteet

Aivosäätiö. (n.d.). *Kehitysvammat*. Haettu 11.2.2025 osoitteesta

<https://www.aivosaatio.fi/diagnoosi/kehitysvammat/>

Arvio, M. & Lähdetie, J. (2024). Kehitysvammaisuutta esiintyy enemmän pojilla kuin tytöillä.

Lääkärilehti. <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/alkuperaistutkimukset/kehitysvammaisuutta-esiintyy-enemman-pojilla-kuin-tytoilla/>

Arvio, M. (2018). *Yleisimmät oireyhtymät*. Duodecim oppiportti

<https://www.oppiportti.fi/oppikirjat/lne00064>

Autismiliitto. (20.12.2022). *Autismi ja kehitysvammaisuus*. Haettu 11.2.2025 osoitteesta

<https://autismiliitto.fi/autismi/erilaista-autismia/autismi-ja-kehitysvammaisuus/>

Barret, B., Lutter, S. & Sappok, T. (2024). A brief version of the Scale of Emotional Development – Short, *Journal of Intellectual Disability Research*, 68(4), 340-357.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jir.13117>

Berndt, N., Hermann, H., Lytochkin, A. & Sappok, T. (2022). Behavioural phenomena in persons with an intellectual developmental disorder according to the level of emotional development. *Journal of Intellectual Disability Research*, 66(5), 483-498.

<https://doi.org/10.1111/jir.12930>

Böhm, J., Heinrich, M. & Sappok, T. (2020). The impact of emotional development in people with autism spectrum disorder and intellectual developmental disability, *Journal of Intellectual Disability Research*, 64(12), 946-955.

<https://doi-org.ezproxy.hamk.fi/10.1111/jir.12785>

Dekker-van der Sande, F. & Sterkenburg, P., (2023). *Mentalisaatio on opittavissa*. (L. Koskinen & O. Sauna-aho, käänt.). Bartimèus.

<https://bartimeus.nl/uploads/media/65031b5d5f7d1/163143190106-toegankelijk.pdf>

Eloranta, T. & Virkki, S. (2011). *Ohjaus hoitotyössä*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

HAMK, (n.d.) *Opinnäytetyöopas*. Haettu 13.4.2024 osoitteesta

<https://www.hamk.fi/opiskelijalle/opintojen-suunnittelu/opinnaytetyo/>

- Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H., (2009). *Kehitysvammaisuus*. WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Karelia ammattikorkeakoulu. (13.3.2024). *Karelian opinnäytetyön ohje: opinnäytetyön eri muodot*. Haettu 12.2.2025 osoitteesta <https://libguides.karelia.fi/c.php?g=679019&p=4901221>
- Kehitysvammaliitto, (11.2.2021). *Emotionaalisen kehityksen arviointivälineen käyttö vahvistuu Suomessa*. Haettu 3.2.2025 osoitteesta <https://www.kehitysvammaliitto.fi/emotionaalisen-kehityksen-arviointivalineen-kaytto-vahvistuu-suomessa/>
- Kestävän kehityksen edistäminen, (2025). *Sosiaalinen kestävä kehitys*. Haettu 4.3.2025 osoitteesta <https://keke.bc.fi/Kestava-kehitys/suomi/sosiaalinen/>
- Koskentausta, T. (2006). Kehitysvammaisten mielenterveyshäiriöt – mitä etsitään ja miten hoidetaan? *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 2006;122(15):1927-352 <https://www.duodecimlehti.fi/duo95909>
- Kostamo, P. Airaksinen, T. & Vilkkä H. (2022). *Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Art House Oy.
- Kotimaisten kielten keskus. (n.d.). *Yleiskieli ja muut kielimuodot*. Haettu 9.2.2025 osoitteesta <https://kotus.fi/kielenhuolto/yleiskieli-ja-sen-kehitys/yleiskieli-ja-muut-kielimuodot/>
- Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E., & Renfors, T. (2007). *Ohjaaminen hoitotyössä*. WSOY oppimateriaalit Oy.
- Koskentausta, T., Sauna-aho, O., Pöyhönen M., & Koillinen, H., (6.8.2021) *Haastava käyttäytyminen ja psykiatriset häiriöt*. Kliininen neuropsykiatria. *Oppiportti*. <https://www.oppiportti.fi/oppikirjat/knp00285?>
- Koskentausta, T. & Timonen-Soivia, L. (23.1.2023). Älyllinen kehitysvammaisuus ja autismikirjon häiriö. Lisätietoa aiheesta. Suomalainen lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/nix03166>
- Laine, A., Ruishalme, O., Salervo, P., Sivèn, T. & Välimäki, P. (2009). *Opi ja ohjaa sosiaali- ja terveysalalla*. WSOY oppimateriaalit Oy.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519#L3aP42e>

Malm, M., Matero M., Repo, M., Talvela E-L., (2004). *Esteistä mahdollisuuksiin – Vammaistyön perusteet*. WS Bookwell OY.

Mensa Finland. (7.10.2023). *Mitä on älykkyys?* https://www.mensa.fi/wordpress/?page_id=12

Mielenterveystalo. (n.d.), *Kehitysvammaisuus ja mielenterveys*. Haettu 15.7.2024 osoitteesta <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/mielenterveys-ja-toimintakyky/kehitysvammaisuus-ja-mielenterveys>

Mielenterveystalo.fi (n.d.) *Mitä on vuorovaikutus?* Omahoito- ohjelma, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen omahoito-ohjelma. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/lapsen-ja-vanhemman-vuorovaikutuksen-omahoito-ohjelma/mita-vuorovaikutus>

Morisse, F., Došen, A., De Ruysscher, C., De Neve, L., Audenaert, L., Zevenbergen, H., Roskam, S., Claes, L., Poppe, L., Vandeveldel, S. & Claes, C. (2015). *SEO-R 2 Emotionaalisen kehityksen asteikko kehitysvammaisia varten – Tarkistettu versio 2. Arviointityökalu*. SEN – Steunpunt Expertisenetwerken vzw ja Gentin ammattikorkeakoulun osaamiskeskus E-QUAL https://kehitysvammalaakarit.fi/wp-content/uploads/2018/12/KVL2017_SEO-R2-FI.pdf

Mustonen, M., Saastamoinen, T. & Putkuri, T., (29.4.2019). *Teorian ja käytännön yhdistyminen – aloittelijasta kohti asiantuntijuutta*. Metropolia. <https://blogit.metropolia.fi/hiilta-ja-timanttia/2019/04/29/teorian-ja-kaytannon-yhdistyminen-aloittelijasta-kohti-asiantuntijuutta/>

Saavuta Asiantuntijapalvelut Oy, (2025). *Emotionaalisen kehityksen arviointi*. Haettu 30.1.2025 osoitteesta <https://saavuta.fi/kehitys-ja-puhevammaisuus/koulutukset/emotionaalinen-kehitys/>

Sappok, T., Zepperitz, S. & Hudson, M., (2023). *Emotionaaliset tarpeet ja kehitysvammaisuus*. Hogrefe Psychologien Kustannus Oy.

Sarkkinen, M., (1.6.2021). Millainen on hyvä ohje? Kahdeksan vinkkiä ohjeiden tekemiseen työpaikalla. *Työpiste*. Työterveyslaitos. <https://www.ttl.fi/tyopiste/millainen-on-hyva-ohje-kahdeksan-vinkkia-ohjeiden-tekemiseen-tyopaikalla>

Suikki, H. (2023). Kehitysvammaisen ihmisen kohtaaminen hoitotyössä, Sairaanhoidajan käsikirja. *Terveysportti*. <https://www.terveysportti.fi/>

Suomen perustuslaki 1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

THL. (31.12.2024) *Rajoitustoimenpiteet*. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 6.1.2025 osoitteesta <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vanha-vammaispalvelulaki/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen/rajoitustoimenpiteet>

Tukiliitto. (2017a). *Tietoa kehitysvammasta*. <https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/>

Tukiliitto. (2017b) *Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen*. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/itsemaaraamisoikeuden-rajoittaminen/>

Työterveyslaitos. (n.d.) *Kunnollinen perehdytys kannattaa aina*. Haettu 3.2.2025 osoitteesta <https://www.ttl.fi/teemat/tyohyvinvointi-ja-tyokyky/tyoura/kunnollinen-perehdytys-kannattaa-aina>

Työturvallisuuskeskus. (n.d.) *Toimintamallit ja ohjeet tukena ristiriitojen käsittelyssä*. Haettu 27.3.2025 osoitteesta <https://ttk.fi/tyoturvallisuus/tyohyvinvointi/tyoyhteiso/erimielisyydet-ja-ristiriidat/toimintamallit-ja-ohjeet-tukena-ristiriitojen-kasittelyssa/>

Vernerinet (26.9.2024). *Emotionaalinen kehitys – emotionaalisen kasvun tuki*. Haettu 26.1.2025 osoitteesta <https://verneri.net/yleis/emotionaalisen-kasvun-tuki>

Viinikka, A., (2014). *Mentalisaatio - Perheiden kohtaamisessa*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto MLL.

Vuori, B., (1999). *Jalat maassa – pää pilvissä, Yksilöllinen suunnitelma*. Kehitysvammaliitto ry.

Suomen YK-liitto, (n.d.) *Kestävä kehitys – Kestävän kehityksen tavoitteet*. Haettu 4.3.2025 osoitteesta <https://www.ykliitto.fi/kestava-kehitys#tavoitteet>

Åberg, L. (2021a). Kehitysvammaisuus. Lääkärikirja Duodecim. *Terveyskirjasto* <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556#s1>

Åberg, L. (2021b). Tietoa potilaalle: Kehitysvammaisuus. Lääkärikirja Duodecim.

Terveysportti

<https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/shk/article/dlk00556/search/kehitysvammaisuus>

Åberg, L. (2023). Downin oireyhtymä. *Lääkärikirja Duodecim*. Kustannus Oy Duodecim.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00115>

Liite 1.: Aineistonhallintasuunnitelma

Opinnäytetyön nimi: Kehitysvammaisen henkilön emotionaalisen kehityksen huomioiminen kohtaamisessa

Opinnäytetyön tekijä(t): Iida-Minttu Heinonen

1 AINEISTON HANKINNAN MENETELMÄT JA AINEISTON MUOTO

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön teoria kerätään kirjallisuudesta sekä tutkittuun tietoon perustuvista lähteistä sekä mahdollisesti haastattelujen kautta. Aineisto tulee olemaan tekstin muodossa sekä siihen perustavana PowerPoint-tiedostona. Opinnäytetyössä ei kerätä henkilötietoja tai muita arkaluontoisia tietoja.

8 AINEISTOJEN SÄILYTYS OPINNÄYTETYÖPROSESSIN AIKANA

Opinnäytetyö ja PowerPoint-tiedosto tullaan tallentamaan ja säilyttämään koko opinnäytetyöprosessin ajan OneDrivessä. Aineistoon ei pääse käsiksi kukaan muu kuin opinnäytetyön tekijät. Tässä opinnäytetyössä ei tule olemaan mitään henkilötietoja tai muita arkaluontoisia tietoja, joita ei esimerkiksi voi OneDrivessä säilyttää.

8 AINEISTOJEN KÄSITTELY OPINNÄYTETYÖN VALMISTUTTUA

Opinnäytetyön tuloksena syntyvä opas tulee olemaan PowerPoint-tiedostona, joka on tilaajan käytettävissä. Muuta aineistoa ei säilytetä jatkokäyttöä varten, opinnäytetyön aineistoa säilytetään tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen sekä tuhoetaan HAMK:in ohjeita noudattaen vuoden kuluttua opinnäytetyön hyväksymisestä.

Liite 2.: SEO-R2 käsikirja

Emotionaalisen kehityksen asteikko kehitysvammaisia varten, arviointityökalu. (lyhenne sanoista "Schaal voor Emotionele Ontwikkeling – Revised", emotionaalisen kehityksen asteikko – tarkistettu versio).

Linkki SEO-R2 Käsikirjaan:

<http://kehitysvammalaakarit.fi/wp-content/uploads/2018/12/SEO-R2-FI.pdf>

Liite 3.: Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen kohtaamisessa

1

4/11/2025

Kehitysvammaisen emotionaalisen kehityksen huomioiminen kohtaamisessa

- KEHITYSVAMMAISTEN ASUMISYKSIKÖN HENKILÖSTÖLLE SUUNNATTU OPAS
- AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINNON TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ
- SAIRAANHOITAJA (AMK)
- KEVÄT 2025
- IIDA-MINITU HEINONEN

Sisällysluettelo

- Kehitysvammaisuus
- Emotionaalinen kehitys
- Emotionaalisen kehityksen vaiheteoria
- Adaptaatiovaihe 0-6kk
- Sosiaalistumisen vaihe 6-18kk
- Yksilöllistymisen vaihe 18-36kk
- Minä-tietoisuus 3-7 vuotta
- Realiteettitajun kehittyminen 7-12 vuotta
- Haastava käytös
- Vuorovaikutus ja kohtaaminen
- Hyvä opas työvälineenä

Kehitysvammaisuus

01

Väestöstä 1% on kehitysvammaisia, kehitysvammaisuus luokitellaan: lievään, keskivaikeaan, vaikeaan sekä syvään kehitysvammaisuuteen

02

Geneettiset oireyhtymät sekä sairaudet yleisimpinä syinä kehitysvammaisuudelle, raskauteen sekä synnytyksiin liittyvät komplikaatiot voivat altistaa kehitysvammaisuudelle

03

Kehitysvammaisuuteen liittyy usein neurobiologisia häiriöitä kuten autismia, autismikirjo diagnosoia ei tarkoita, että henkilö olisi kehitysvammainen

04

Miessukupuoli on yksi kehitysvammaisuuden sekä autismikirjon riskitekijä

Kehitysvammaisuus

Yleisimmät syyt kehitysvammaisuudelle on Downin oireyhtymä sekä Fragiili X, joka on periytyvä äidin puolelta X kromosomin kautta

Kehitysvammaisilla diagnosoidaan usein kehitysvamman lisäksi autismikirjon häiriö, autismikirjon häiriö diagnosoiti ei kuitenkaan tarkoita, että henkilö olisi kehitysvammainen

Mitä lievemmästä kehitysvammasta on kyse, sitä paremmat taidot sopeutua ympäristöön sekä uuden oppimiseen

Kehitysvammainen henkilö voi oppia asioita samalla tavalla kuin muut, mutta uuden oppiminen sekä abstrakti ajattelu on haastavampaa verrattuna terveeseen henkilöön

Haastava käytös

Haastava käytös = kulttuurisesti ei-hyväksyttävää käyttäytymistä, joka on niin intensiivistä ja pitkäkestoisista, että se voi aiheuttaa terveydellistä haittaa ja estää sosiaalista osallistumista

Voi liittyä myös psykologisiin sekä sosiaalisiin tekijöihin, ympäristön luomaan kuormitukseen, sairauksiin, aistivammiin tai poikkeavuuteen tai ettei henkilö tule ymmärretyksi

Haastavaa ja aggressiivista käytöstä tulkittava perustarpeiden tyydyttämisen ja motivaatioiden kautta, vaikka käytös olisi kuinka häiritsevää on se "normaalia" tietyille tunne-elämän kehitystasolle

Motiivina saada ympäristö reagoimaan, usein aiheuttaa todellista haittaa haastavasti käyttäytyvälle henkilölle sekä ympäristölle > haastava käytös voi johtaa rajoitustoimenpiteisiin

Jos ohjaus- ja hoitoympäristössä ei oteta huomioon emotionaalista kehitysvaihetta > haastava käytös voi lisääntyä

Emotionaalinen kehitys

Emotionaalisen kehityksen tavoitteena on auttaa ihmistä säätelemään tunteitaan ja käyttäytymistään > kehitysvammaisilla oman toiminnan säätely haastavaa, tarvitsevat usein ulkopuolista tukea tunteiden säätelyyn ja hallitsemiseen

Kehitysvammaisilla kehitys on hitaampaa kuin muilla sekä pysähtyy usein 0-12-vuotiaan tasolle, riippuen kehitysvamman tasosta

Kehitysvammaisella henkilöllä emotionaaliset, sosiaaliset ja fyysiset sekä kognitiiviset taidot voivat olla tavallista heikkomat verrattuna henkilöön, jolla ei ole kehitysvammaa

Emotionaalinen kehitys ei välttämättä vastaa henkilön kognitiivisen kehitystasoa, mutta emotionaalisen kehityksen taso voi antaa käsityksen henkilön sisäisistä kokemuksista sekä itsesäätelymahdollisuuksista

Emotionaalisen kehityksen taso antaa hyvät lähtökohdat sille, että voimme antaa oikeanlaista yksilöllistä tukea kehitysvammaisille

Hyvät tukipalvelut luovat kehitysvammaiselle mahdollisuuden elää hyvää ja arvokasta elämää omassa elinympäristössään

Emotionaalisen kehityksen vaiheteoria

Kehitysvaiheet
1-5 jakaantuvat
iän mukaan

Vaihe 1 =
Adaptaatio 0-
6kk

Vaihe 2 =
Sosiaalistumisen
vaihe 6-18kk

Vaihe 3 =
Yksilöllistymisen
vaihe 18-36kk

Vaihe 4 =
Minätietoisuus
3-7 vuotta

Vaihe 5 =
Realiteettitajun
kehittyminen 7-
12 vuotta

Adaptaatiovaihe 0-6kk

- ▶ Sopeutumisvaihe, oman kehon löytäminen sekä aistitiedon käsitteleminen
- ▶ Reagoi vahvasti ärsykkeisiin, jotka tuottavat tuntemuksia (nälkä, jano, väsymys, kipu) > itku, huuto, raivo, huijominen, kontrolloimaton itseään vahingoittava käytös
- ▶ Sosiaalinen vuorovaikutus perustarpeiden kautta, nauttii kosketuksesta sekä fyysisestä huolenpidosta
- ▶ Ei ymmärrä, että asiat/esineet/ihmiset ovat olemassa silloinkin kun niitä ei näy > elää tässä ja nyt
- ▶ Omatunto ei ole kehittynyt, ei ole empatiakykyä > voidaan estää tekemästä väärin vain fyysisesti estämällä, satuttaa muita sattumalta
- ▶ Impulssikontrolli ei ole kehittynyt, tunteiden säätely tapahtuu autonomisen hermoston kautta, viireystilan pohjalta
- ▶ Tässä kehitysvaiheessa olevalle kehitysvammaiselle henkilölle tulee ohjaajien luoda sopivat olosuhteet kehitysvaiheen keskeisen kehitystehtävän näkökulmasta > henkilö pitäisi allistua sopiville ärsykkeille, jotka eivät ole liian haastavia, mutta tarpeeksi haastavia hänelle

Sosiaalistumisen vaihe 6-18kk

- KEHITYSVAIHEEN TAVOITTEENA LUODA SOSIAALISIA SUHTEITA SEKÄ RAKENTAA LUOTTAMUSPERUSTAA JA KEHITTÄÄ KIINTYMISSUHTEITA
- HYLÄTKYSI TULEMISEN PELKO, EROAHDISTUS > VÄHITELLEN PELKO LIEVENE
- SIIRTYMÄHETKET VAIKEITA, LEVOTON/PELOKAS JOS POIKETAAN RUTIINEISTA
- REAGOI PELKOON ITKULLA, TAKERTUMALLA, AGGRESSIOILLA "TÄRKEÄÄ IHMISTÄ" KOHTAAN, AGGRESSIIVINEN JOS EI SAA SITÄ MITÄ TARVITSEE KUTEN TURVAA, LÄHEISYYTTÄ, RAUHAA, RUTIINEJA JNE.
- IMPULSIVISUUS
- EMPATIAKYVYTTÖN, EI NORMIEN EIKÄ MORAALIN TAJUJA, SÄÄNTÖJÄ KERRATTAVA JATKUVASTI
- PYSTY TOIMIMAAN PIENRYHMISSÄ HOITAJAN/OHJAAJAN OLESSA PAIKALLA, TÄSSÄ KEHITYSVAIHEESSA OLEVAN PITÄSI ANTAA ITSE PÄÄTTÄÄ MILLOIN ON RYHMÄN KANSSA JA MILLOIN EI
- OBJEKTIVIPYSYVYYS ALKAA KEHITYÄ > TIETOISUUTTA, ETTÄ JOKIN ON OLEMASSA OPITAAAN PUDOTTAMALLA, PILOTTAMALLA TAI KANTAMALLA ESINEITÄ EDESTAKAISIN
- OSTAA OSTAMISEN VUOKSI, TAVARA EI TÄRKEÄ VAAAN "SAAMINEN"
- TOISTAA LAUSEITA JA ESITTÄÄ TOISTUVASTI KYSYMYKSIÄ SAADAKSEEN KONTAKTIA JA TURVAA
- KONTAKTIN HAKEMINEN; ROIKKUU, KIERTELEE, KOSKETTAA, ÄÄNNÄHELEEE, HUUTAA, KUTSUU NIMELTÄ JNE.
- PUHUMINEN ME-MUODOSSA EDISTÄÄ KONTAKTIA
- ESIMERKIKSI: TÄSSÄ KEHITYSVAIHEESSA OLEVA KEHITYSVAMMAINEN EI KYKENE ILMAISEMAAN TUNTEITAAN TAI AJATUKSIAAN SANOIN > ILMENE PÄÄMÄÄRÄHAKUUSTA KÄYTTÄYTYMISTÄ KUTEN KIINTYMYKSEEN LIITTYVÄÄ HALAAMISTA TAI EPÄTOIVOON LIITTYVÄÄ ITSEÄ VAHINGOITAVAA KÄYTTÄYTYMISTÄ, TEKOJA SANOJEN SIIJAANI!
- ÄLÄ JÄTÄ YKSIN VAIKKA OLISI KÄYTTÄYTYNYT EI TOIVOTULLA TAVALLA, SYNNYTTÄÄ HENKILÖSSÄ JÄTETYKSI TULEMISEN PELKO, TARVITSEE TURVALLISUUTTA JA OHJAAJAN TUKEA YMPÄRÖIVÄN MAAILMAN JA OMAN KEHONSÄ LÖYTÄMISEEN

Yksilöllistymisen vaihe 18-36kk

- Alkaa tunnustamaan omaa tahtoaan sekä oppii myös ilmaisemaan sitä, oman tahdon läpi saaminen ensisijaisista > turhautuu nopeasti, ärtyvyys, tunteiden epävakaus, impulsivisuus, raivonpuuskat, uhmakas, huomionhaku, hyperaktiivisuus
- Oman tahdon tunnistaminen tärkeää emotionaalisen kehityksen kannalta
- Sietokyky turhautumista kohtaan alhainen > aikuisen kehitysvammaisen henkilön ohjaus voi olla haasteellista
- Emotionaalisen objektivisyvyyden kehitys kesken > minäkeskisyys! Tärkeää ohjaajana omaksua ristiriitaisissa jokapäiväisen elämän tilanteissa arvostava, luottamaton asenne > yksilölle kehityksessä vasta kyky tehdä kompromisseja ja neuvotella läheisimpien ohjaajien kanssa
- Objektivisyvyys vakaa > pystyy kommunikoida välimatkasta riippumatta esim. puhelut, viestit
- Osaittaa kiinnostusta vertaisiinsa, herkästi dominoi vertaisiaan > konflikteja sekä mustasukkaisuutta ilmenee usein
- Tarvitsee rakenteita, jotka tarjoavat suuntaa ja tukea > turmistusta sekä rankausja tulee välttää, tehtävänä tukea henkilöä itsenäisten päätösten tekemisessä
- Yksinkertaiset säännöt, opetellaan noudattamaan ohjaajan tukemana, vain todella tärkeiden sääntöjen tulisi olla yksiselitteisiä kuten ketään ei saa lyödä
- Kyky omien tunteiltojen säätelyyn alkaa kehittyä, mutta tarvitsee paljon ohjaajan tukea tunteiden säätelyyn
- Mielen teoria ei ole kehittynyt, oma ajattelu = todellisuus
- Ohjaajan tehtävänä luoda kontaktia säännöllisesti riippuen henkilön käyttäytymisestä, tiimin toimittava johdonmukaisesti sekä rankaisemista vältettävä. Järjestelmällinen toiminta yhdessä tiimin kesken auttaa henkilöä itsenäistymään.

! Siinä missä hukkuva ei voi oppia uimaan, ei uusia taitoja ole mahdollista oppia kriisin keskellä. Toivottua käytöstä mahdollista tukea rennoissa tilanteissa suoraan ja positiivisesti. !

Minä-tietoisuus 3-7 vuotta

- ▶ Minäkuvan muodostuminen, alkaa ymmärtämään asioita myös muiden ihmisten näkökulmasta, maailmankuva edelleen minäkeskeinen
- ▶ Ohjaaja voi tukea realistisen minäkuvan muodostumisessa esimerkiksi tukemalla henkilön käsitystä omasta kehostaan, hahmottamalla henkilön vahvuuksia ja heikkouksia
- ▶ Tavoitteena mielen teorian kehittäminen sekä vuorovaikutussuhteiden kehittyminen vertaisensa kanssa > kyky toimia ryhmässä kehittyä
- ▶ Mielikuvustorinat yleisiä, ei osaa erottaa todellisuudesta > saattaa varastaa muilta tavaroita, joita uskoo omikseen > vähitellen mielikuvituksen erottaminen todellisuudesta kehittyä
- ▶ Mielikuvituksen ja todellisuuden välillä olevan eron ymmärtäminen auttaa henkilöä hyväksymään paremmin sääntöjä > sääntöjen noudattaminen edelleen hataraa
- ▶ Mielen teoria alkaa kehittyä n. 4-vuoden iässä, sosiaalinen empatiakyky kehittyä myös
- ▶ Perustarpeena kuuluu johonkin ryhmään
- ▶ Hiljalleen kehittyä kyky arvioida konflikteja sekä tunnistaa ei-hyväksyttävää käytöstä, myötätunnon lisäksi tuntee syyllisyyttä ja epäonnistumisen tunteita
- ▶ Suurin pelko tulla jätetyksi yhteisön ulkopuolelle, epäonnistumisen pelko
- ▶ Yksinkertaiset keskustelut edistävät loogisen ajattelun kehittymistä, kykenee säätelämään yhä enemmän omia ajatuksiaan, kokemuksiinsa sekä impulssejaan
- ▶ Ohjaajan tehtävänä tukea henkilöä vuorovaikutustilanteissa muiden kanssa

Realiteettitajun kehittyminen 7-12 vuotta

- ▶ Kyky arvioida omia suorituksia realistisesti kehittyä
- ▶ Oma-aloitteinen vuorovaikutus vertaisten kanssa
- ▶ Tavoitteena kehittää loogista ajattelua, realiteettitajua sekä eriyttää itseään muista
- ▶ Oppii ymmärtämään syy-seuraussuhteet sekä pyrki toimimaan moraalisten periaatteiden mukaisesti
- ▶ Ohjaajan merkitys jokapäiväisessä elämässä vähenee
- ▶ Ryhmään kuuluminen äärimmäisen tärkeää, ongelmallista käyttäytymistä vaikea ehkäistä > tärkeää hyödyntää tärkeitä tulleiden henkilöiden apua jos ongelmallista käyttäytymistä kuten riippuvuusia tai rikollisuutta ilmenee
- ▶ Tässä vaiheessa olevat aikuiset kehitysvammaiset pystyvät käymään päivittäin töissä sekä huolehtimaan kotityöt
- ▶ Päätökset perustuvat omaan harkintaan enemmän kuin välittömään tarpeiden tyydyttämiseen
- ▶ Pyrkii noudattamaan sosiaalisia normeja sillä itsearvostus, omatunto ja seksuaalisuuteen liittyvä häpeä kehittyä tässä kehitysvaiheessa
- ▶ Arvioi elämää realistisesti > pystyy ennakoimaan tilanteita ja muiden reaktioita, kykenee arvioimaan loogisesti vaaroja tai turvattomia tilanteita ja tekemään näiden pohjalta päätöksiä
- ▶ Pystyy toimimaan tutussa ympäristössä itsenäisesti sekä huolehtimaan itsestään > tuettu asuminen, ryhmäasuminen > tarvitsee tukea ajoittain
- ▶ Tuen tarve korostuu kriisitilanteissa tai elämän suurissa muutoksissa esimerkiksi muutto tai uusi työpaikka
- ▶ Lievästi kehitysvammaisilla joilla emotionaalinen ja kognitiivinen kehitys ovat sitä vastaavalla tasolla ilmenee harvemmin vakavia tunneperäisiä käyttäytymisiä

Vuorovaikutus ja kohtaaminen

- ▶ Samassa yksikössä voi asua kehitysvammaisia henkilöitä, joiden tarpeet sekä toiveet voivat erota huomattavasti toisistaan > yksilöllinen kohtaaminen ja ohjaus korostuu > kun yksilölliset tarpeet huomioidaan = kohtelu on erilaista, mutta oikeudenmukaista
- ▶ Monilla kehitysvammaisilla on erilaisia haasteita vuorovaikutuksessa sekä viestinnässä, tunnistamalla emotionaalisen kehitysvaiheen > ohjaajan helpompi ymmärtää asiakasta ja syitä tämän käytökselle
- ▶ Kehitysvammaisella henkilöllä ei välttämättä ole taitoja ymmärtää syy-seuraussuhdetta > pahimmillaan kohdataan ja ymmäretään väärin > ohjaajat pahentavat tilannetta sekä asiakkaan oloa > tärkeämpää miettiä, miksi henkilö toimii tavalla X esimerkiksi häiriökäyttäytyminen, mitä me ammattilaisina voisimme tehdä, jotta pystyisimme vastaamaan henkilön tarpeisiin niin, että hän kokee olonsa turvalliseksi
- ▶ Ohjauksen tavoitteena ja tarkoituksena on tukea kasvuprosessia ja parantaa asiakkaan mahdollisuuksia osallistua sosiaaliseen elämään sekä kannustaa kehitysvammaista itsenäiseen päätöksentekoon